

Volkscultuur Magazine

Thema-
nummer
volks-
cultuur en
overheids-
beleid

Jaargang 4, nr 1
voorjaar 2009
www.volkscultuur.nl

Inhoud

Verslag van het congres op 12 februari 2009 in het Geldmuseum in Utrecht

Volkscultuur en overheidsbeleid

De zaal was overvol. Dat er meer aanmeldingen waren dan er plaatsen beschikbaar waren, laat zien dat het onderwerp leeft bij zowel beleidsmakers (cultuurambtenaren van zowel gemeentes als provincies) als bij erfgoedinstellingen. Met de instelling van het nieuwe Fonds voor Cultuurparticipatie staat de volkscultuur dan ook op de cultuurpolitieke agenda. Het Fonds wil volkscultuurprojecten stimuleren die de cultuurparticipatie verhogen. Maar wat is volkscultuur? En hoe geef je het beleidsmatig invulling? Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur organiseerde er op 12 februari in het Utrechtse Geldmuseum een congres over.

dynamische wijze invulling geeft aan volkscultuur en volkscultuurbeoefening. Natuurlijk is er het Meertens Instituut dat onderzoek doet naar allerlei aspecten van het dagelijks leven in al zijn culturele diversiteit. Maar met name voor beleidsmakers is deze nieuwe invulling van de term 'volkscultuur' nog betrekkelijk onbekend.

In haar openingslezing vertelde Ineke Strouken, directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, dat toen zij pas bij het centrum kwam werken er serieus over gedacht heeft om een andere term te bedenken. Dat bleek niet eenvoudig. Volgens Strouken is er geen ander Nederlands woord dat de hele lading dekt. Nu ook beleidsambtenaren op gemeentelijk en provinciaal niveau – aangespoord door het nieuwe regeringsbeleid – speerpunten moeten gaan ontwikkelen, is het goed om nog eens te laten zien welke dynamische invulling tegenwoordig aan volkscultuur wordt gegeven. Zoals de directeur van het Meertens Instituut Hans Bennis het in zijn lezing formuleerde: 'Onze samenleving zou moeten beseffen dat volkscultureel gedrag niet een hobby is van gepensioneerde boeren en boerinnen, maar dat elke groep de behoefte heeft om zijn cultuur vorm te geven.'

Het congres in Utrecht bestond uit drie algemeen inleidende lezingen in het ochtendprogramma, lezingen van Ineke Strouken (directeur Nederlands Centrum voor Volkscultuur), Hans Bennis (directeur Meertens Instituut) en Jan Jaap Knol (directeur van het Fonds voor Cultuurparticipatie).

Na het ochtendprogramma werden in het middagprogramma een reeks van voorbeelden van concrete volkscultuurprojecten gepresenteerd. Om te laten zien hoe je volkscultuur in concrete zin beleidsmatig vorm kunt geven. Dit middagdeelte werd afgesloten met twee lezingen waarin het beleidsmatige aspect wat meer centraal stond: op provinciaal niveau, in de lezing van

Elke groep heeft behoefte om zijn cultuur vorm te geven.

'Mensen die niet vertrouwd zijn met het begrip volkscultuur, komen nog steeds niet verder dan associaties met de klompendans, in Nederland inmiddels toch een vrij exotisch fenomeen.' Jan Jaap Knol tijdens zijn lezing op het congres op 12 februari.

'Moeten het klootschieten, het midwinterhoornblazen en allerlei bijzondere ambachten – tezamen de 'volkscultuur' – voortaan worden gesubsidieerd? Moeten we van rijkswege het kantklossen gaan stimuleren?' Kamerdebat over volkscultuur, geciteerd door Hans Bennis tijdens zijn lezing op 12 februari.

Bovenstaande citaten laten zien dat de term volkscultuur voor velen nog steeds een oubollige betekenis heeft. Dit geldt niet in het minst voor de beleidsmakers. Natuurlijk is er sinds jaar en dag het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, dat op een

3 Met de instelling van het Fonds voor Cultuurparticipatie is volkscultuur op de cultuurpolitieke agenda gezet. Het Fonds wil volkscultuurprojecten, die cultuurparticipatie verhogen, stimuleren. Maar wat is volkscultuur? Wie houden zich met volkscultuur bezig? En hoe geef je volkscultuur beleidsmatig vorm?

13 Het Meertens Instituut houdt zich samen met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur bezig met de volkscultuur in Nederland. Het instituut onderzoekt alledaagse cultuuruitingen vanuit het perspectief van onderop en wil inzicht geven in culturele processen en praktijken die in de samenleving plaatsvinden.

20 Museumpark Oriëntalis wil een eigen-tijdse kijk geven op de drie religies die bepalend zijn geweest voor de identiteit van hedendaags Europa: christendom, jodendom en islam. Hierbij gaat het vooral om volkscultuur, tradities en normen en waarden, en hoe mensen daar in hun dagelijks leven mee omgaan.

26 Lize is het inspraakorgaan voor de Zuid-europese gemeenschappen. Lize heeft twee grote projecten waarbij jongeren en mensen uit verschillende culturen op zoek gaan naar hun roots. Jongeren komen tot het besef: 'Wij wonen in Nederland, maar wij weten zo weinig van waar wij vandaan komen.'

3 Volkscultuur en overheidsbeleid

13 Vanuit het perspectief van onderop inzicht geven in cultuurveranderingen

16 Deelnemers aan het Jaar van de Tradities

20 Volkscultuur als een manier om het maatschappelijk debat te stimuleren

23 Het geheugen activeren door aan te sluiten bij de roots van het publiek

26 Cultureel erfgoed minderheden: weten waar je vandaan komt

29 Volkscultuur als belevingsfactor van het cultuurtoerisme

32 Samen een breed publiek bereiken met verhalen

35 Traditionele cultuur gekoppeld aan een modern leven

de adjunct-directeur van Gelders Erfgoed Marc Wingens en op gemeentelijk niveau, in de lezing van cultuurwethouder van Laren Leo Janssen.

Een nieuw beleidsterrein

Voor beleidsambtenaren is volkscultuur een betrekkelijk nieuw terrein. Daarom zal het in de komende jaren een proces van richting zoeken zijn. Aldus Ineke Strouken. In haar lezing ging de directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in op de volgende vragen:

- wat houdt het begrip volkscultuur in;
- welke termen hebben er mee te maken;
- wie zijn er bezig met volkscultuur;
- waar moet je op letten als je volkscultuurbeleid wilt maken.

Volkscultuur gaat over de cultuur van het dagelijks leven, over alledaagse onderwerpen als eten en drinken, feesten en vieringen, geloof en bijgeloof, taboes, enzovoort. Alledaagse cultuur is ook een term die je ervoor kunt gebruiken. Strouken definieert volkscultuur als de manier waarop mensen hun dagelijks leven vorm geven. Het zijn de alledaagse dingen, gewoonten en gebruiken, normen en waarden, tradities en rituelen die in ieders leven een rol spelen. Volkscultuur heeft dus te maken met roots en identiteit. Volkscultuur gaat over mensen, heeft context en betekenis en het gaat over nú, waarbij echter ook gekeken wordt naar de historische dimensie. Volgens Strouken is volkscultuur bij uitstek een geschikt middel om de cultuurparticipatie te bevorderen. Omdat het gaat om alledaagse dingen kun je er gemakkelijk mensen voor interesseren en er bij betrekken. Bovendien kun je er over lezen, je kunt er onderzoek naar doen en je kunt het actief beoefenen. Bij volkscultuur heb je vaak te maken met tradities die van de ene generatie naar de volgende generatie worden doorgegeven. Tradities zijn dynamisch. Ze veranderen met de tijd mee in een proces van betekenisgeving in wat een cultuur ziet als belangrijke eigen tradities. Volgens Strouken moet er daarbij wel geïnvesteerd worden in binnen- en buitenschoolse overdracht.

Iedereen heeft te maken met volkscultuur. De belangstelling ervoor is dan ook groot. Strouken onderscheidde in haar lezing

uiteenlopende groepen als de pers, het onderwijs, organisaties die met rituelen bezig zijn of die er mee te maken krijgen in hun werk zoals vroedvrouwen, ambtenaren van de burgerlijke stand, uitvaartondernemers, kerkgemeenschappen. Verder zijn er groepen die bepaalde volksculturele activiteiten beoefenen: oranjeverenigingen, carnavalsoptochten, meiboomplantingen, vrijersmarkten bijvoorbeeld.

Er zijn ook groepen die zich bezighouden met het onderzoeken of beoefenen van de volkscultuur. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onderscheidt daarbij traditioneel vier sectoren:

- de volkscultuur: mensen en organisaties die onderzoek doen naar aspecten van het dagelijks leven;
- regionale cultuur en geschiedenis: mensen en organisaties die onderzoek doen naar (de geschiedenis van) de eigen streek;
- levende geschiedenis en folklore: mensen en organisaties die aspecten van het dagelijks leven van vroeger naspelen voor een publiek;
- volkskunst: kunstenaars die kunst beoefenen vanuit een traditie of kunst beoefenen als erfgoedkunst.

Beleid voor volkscultuur

Volkscultuur is van iedereen. Maar dat maakt het voor beleidsmakers ingewikkeld. Het kan namelijk nooit de bedoeling zijn om carnavalsoptochten of bepaalde geboortegebruiken te subsidiëren. De inzet van volkscultuurbeleid moet veel breder zijn, en dat is: kennis over volkscultuur verspreiden en inzichtelijk maken voor een breed publiek.

Beleid voor volkscultuur moet volgens Ineke Strouken gericht zijn op:

- kennis opbouwen
- het versterken van de infrastructuur
- het stimuleren van samenwerking
- bevorderen van participatie
- het stimuleren van innovatieve presentatievormen

Met de kennis over regionale en lokale gebruiken is het vaak nog slecht gesteld. Volgens Ineke Strouken ligt hier een speciale

Het project 'Kuiven en Kraplappen' toont dat vrouwen in klederdracht naast hun tradities een succesvol eigentijds leven hebben.

Foto: Bert Verhoeff

taak voor de historische verenigingen, musea en archieven. Ze vindt het daarom ook van belang dat de (plaatselijke) infrastructuur versterkt wordt en dat bijvoorbeeld mensen van historische verenigingen en erfgoedkunstbeoefenaars de gelegenheid hebben om zich te professionaliseren, ook met vaardigheden van buiten het eigen vakgebied (zoals cursussen of handleidingen over bedrijfsvoering of over hoe je het best een publiek kunt bereiken).

Goede volkscultuurprojecten moeten daarom wat haar betreft gericht zijn op het verzamelen van kennis, maar ook op het op een aantrekkelijke manier presenteren van de resultaten van dit onderzoek aan een breed publiek, liefst op een verrassende, originele manier en op onverwachte plekken waar veel publiek komt, zoals een markt of een kermis. Het gaat er immers om de cultuurparticipatie te verhogen. In het veld is er vaak nog sprake van dat niet verder gekeken wordt dan het eigen straatje: ieder

doet zijn eigen ding. Met het Jaar van de Tradities wil het Nederlands Centrum voor Volkscultuur het samenwerken bevorderen, en dan niet alleen met andere cultuur- of erfgoedorganisaties, maar ook met kunstinstellingen, bibliotheken, scholen en vooral ook met informele netwerken (van nieuwe Nederlanders bijvoorbeeld). Innovatieve presentatievormen en *cross overs* moeten een kans krijgen. Een project moet verrassen en prikkelen.

Een wetenschappelijke benadering

Waar het om volkscultuur gaat, is er in Nederland een goede taakverdeling tussen Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Meertens Instituut. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur is er voor de ondersteuning van het veld en het publieksbereik, het Meertens Instituut is de wetenschappelijke instelling die onderzoek doet en documenteert. Het Meertens Instituut hanteert daarbij een brede definitie van volkscultuur. 'Volkscultuur is het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale of lokale identiteiten.' Zoals Hans Bennis het formuleerde in zijn lezing: 'Het Meertens Instituut bestudeert vormen van cultuur, die door groepen worden ingezet om hun eigen identiteit(en) vorm te geven.'

Hans Bennis gaf een reeks van voorbeelden van onderzoek dat op het Meertens Instituut verricht wordt. Hij begon met het grote onderzoek dat het Meertens Instituut verrichtte naar de wijk vlak tegenover het Geldmuseum: de Utrechtse multiculturele wijk Lombok. Met een team van onderzoekers heeft het Meertens Instituut onderzocht hoe de verschillende bevolkingsgroepen met elkaar omgaan in het publieke domein op het gebied van hun volkscultureel en -talig gedrag. 'Wie koopt zijn vlees bij de paardenslager in de Kanaalstraat? Wat voor spelletjes spelen kinderen op het schoolplein? Wat voor moppen vertellen verschillende culturele groepen tijdens het wijkfestival Salaam Lombok? Hoe vieren mensen hun feesten? De centrale vraag was: Hoe heeft de complexe maatschappelijke situatie invloed op de culturele identiteit van verschillende groepen.' Ander onderzoek richtte zich op het ritueel gedrag bij overlijden, bijvoorbeeld bij de begravingen van André Hazes en Pim Fortuyn. Of op het verschijnen van de graancirkels. Maar ook: op

Het Meertens Instituut onderzoekt hoe verschillende bevolkingsgroepen in een multiculturele wijk samenleven. Foto: Nationale Beeldbank

de veranderingen in het Sinterklaasfeest ('Waar zijn de roe en de daarbij horende zak gebleven, hoe gaan wij om met de politiek incorrecte persoon van Zwarte Piet?') Bij het Meertens Instituut bestuderen ze culturele processen die samenhangen met politieke, etnische en sociale veranderingen in de Nederlandse samenleving.

Voor het Meertens Instituut is de volkscultuur al lang veel en veel breder dan kantklossen, klootschieten, midwinterhoornblazen of het borduren van merklappen. Hans Bennis: 'Onze samenleving zou moeten beseffen dat volkscultureel gedrag niet een hobby is van gepensioneerde boeren en boerinnen, maar dat elke groep de behoefte heeft om zijn cultuur vorm te geven.'

Rol van de overheid

Wat is de rol van de overheid in al deze processen? Bennis zoekt het vooral in kennis die zou kunnen bijdragen aan een beter inzicht in en begrip voor de cultuur van het alledaagse leven. 'In het beleid zou naar mijn mening de hierboven besproken brede benadering van volkscultuur voorop moeten staan, gericht op het vergroten van de kennis over onze eigen cultuur van het dagelijks leven, maar vooral ook over die van andere groepen, ook als die in leeftijd, sociale status of etniciteit verschillen van de onze.' Hij vindt dat overheden volkscultuur positief moeten benaderen, door ruimte te bieden aan volksculturele evenementen en door ontmoetingen te organiseren tussen verschillende groepen. Ook noemt hij het van belang in de sfeer van educatie activiteiten te ontplooiën, de volkscultuur te documenteren en ook toegankelijk en inzichtelijk te maken op festivals, in boeken, musea of theaters. Tenslotte pleitte hij voor een open benadering om ruimte te scheppen voor debat. 'Het is wenselijker om samen met de betrokkenen te zoeken naar oplossingen voor het verschijnen van besnijdenis of gedwongen huwelijk dan om alleen maar stoer te roepen dat het schandelijk is en verboden moet worden. Het gaat erom het inzicht te verhogen.'

Volkscultuur biedt kansen voor cultuurparticipatie.

Gelaagd begrip

Jan Jaap Knol probeerde in zijn lezing een indruk te geven van de plaats die het Fonds voor Cultuurparticipatie de komende tijd wil geven aan volkscultuur. Hij zei daarbij niet te kunnen ontkomen aan een positiebepaling over identiteit en integratie. Want waarom is volkscultuur uitgerekend op dit moment op de beleidspolitieke agenda gezet? Het hangt allemaal samen met de identiteitsvraag. 'Volkscultuur appelleert aan identiteit, aan gevoel voor samenhang en traditie in een tijd die dat allemaal hard nodig heeft.' Volkscultuur zorgt voor emoties, zoals ook blijkt uit de berichtgeving over de fusie van twee voetbalclubs uit Limburg: Roda JC en Fortuna Sittard. Volkscultuur heeft te

maken met identiteit en die geef je niet snel op. Knol noemt het in dit verband opvallend hoe snel altijd weer het woord 'trots' valt. Mensen zijn trots op hun eigen cultuur. Dit geldt net zo goed voor plaatselijke streekdrachten in Spakenburg, in een project dat de naam van Trots over kuiven en kraplappen meekreeg als in projecten zoals die geëntameerd zijn door het Landelijk Overleg Minderheden, een project dat de levensverhalen van migranten die naar Nederland kwamen tracht te documenteren. Alle cultuuruitingen tellen mee. Volgens Knol is het belangrijk de bindende kracht van volkscultuur zichtbaar te maken.

Volkscultuur is belangrijk cultureel erfgoed, waarin de identiteit van een samenleving zichtbaar is. Volgens Knol is deze identiteit echter 'zeker anno 2009', geen simpele opsomming meer van eigenschappen, maar een gelaagd en complex begrip. 'Volkscultuur anno 2009 betekent geen uitsluiting van bevolkingsgroepen. Volkscultuur maakt de beleving mogelijk van ieders identiteit. Het is voor mij geen dictaat van uniformiteit, maar juist een blijk van de maatschappelijke erkenning van diversiteit.'

Faciliteren, ondersteunen, voorwaarden scheppen

Volgens Knol groeit en bloeit volkscultuur – gelukkig – grotendeels op eigen kracht. Hij vindt dan ook dat overheden en fondsen daar niet te veel in moeten regelen. Knol wil vooral de nadruk leggen op faciliteren, ondersteunen en voorwaarden scheppen. 'Het is opvallend dat we in Nederland wel beschikken over een uitgebreide praktijk van ondersteuning voor amateurkunstenaars, maar dat voorzieningen voor streekhistorici, amateur-genealogen en historische verenigingen – zeker in verhouding tot de maatschappelijke belangstelling – minder ontwikkeld zijn.' Meer in zijn algemeenheid pleit hij voor meer samenwerking tussen professionals en liefhebbers en voor de ontwikkeling van nieuwe methodieken om bijvoorbeeld verhalen te ontsluiten. Ook promotie noemt hij een belangrijk punt, waarbij hij ook het niveau van schoolplein, dorps huis of straat wil bereiken. 'De sleutel is niet alleen gelegen in meer documentatie en onderzoek naar erfgoed of archieven, in nieuwe methodieken of innovatieve projecten, maar ook in gemeenschappelijke activiteiten van gewone mensen. Een beetje geld voor

volkscultuur, zeker in verhouding tot de grote subsidies voor de topcultuur, mag die zaak wel kosten.'

Binnen het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft hij inmiddels ervaring opgedaan met de invulling die gemeenten en provincies er aan geven. De bij het Fonds ingediende projecten laten een grote variëteit aan activiteiten zien: bijvoorbeeld projecten op het terrein van de streekgeschiedenis en de mondelinge geschiedenis (zoals een project waar scholieren hun ouders en grootouders interviewen). Het zijn projecten waar verzamelen van kennis over volkscultuur centraal staat. Meer structureel van aard is de aanpak in Gelderland, waar een servicepunt voor volkscultuur wordt ingericht. 'Als ik het geheel overzie, dan rijst het beeld op van een experimentele, zich ontwikkelende beleidspraktijk. De klippen van nationalisme worden vermeden. En er ontstaat ook geen overbodige subsidiepraktijk. Sinterklaas komt nog steeds op eigen kosten naar Nederland.'

De voorbeeldprojecten in het middagprogramma

In het middagprogramma werden een vijftal concrete volkscultuurprojecten gepresenteerd. Deze projecten waren dusdanig gekozen dat verschillende uitwerkingen en invalshoeken aan bod kwamen. In de verschillende projecten stonden achtereenvolgens de educatie, de ontmoeting tussen verschillende culturen, de kunst, een breed publieksbereik en de sociale cohesie in een gemeente centraal.

Annemarie Pothaar, beleidsmedewerker Bureau Archeologie bij de gemeente Almere, behandelde een project waarin volkscultuur in een educatief project naar scholen vertaald wordt. Haar verhaal droeg de intrigerende titel 'De leprozenridder zonder naam'. Deze titel verwijst naar een archeologisch project over een scheepswrak dat in circa 1425 is vergaan bij Almere. Voor Almeerders is dit wrak heel bijzonder. Het is het oudste wrak dat in deze contreien is gevonden en verwijst daarmee naar de vroegste geschiedenis van Almere. Een afbeelding van dit wrak is dan ook opgenomen in het wapen van Almere.

De achtergrond van het project is dat de gemeente veel aandacht besteedt aan samenhang en binding. Almere is een

Paspoort Kleurrijk Nederland laat groepen vanuit verschillende culturen de rituelen rond geboorte, huwelijk en dood naspelen. Foto: Ineke Strouken

betrekkelijk jonge stad met een multiculturele samenleving. Verhalen over het verleden dragen bij aan een *sense of place*. Dat is ook de reden dat de gemeenteraad het belangrijk vindt dat de verhalen over de scheepsvondsten voor een breed publiek gepresenteerd worden en ook voor scholen.

Het educatieve project sluit daar bij aan. Het bestaat onder andere uit een leskist, met replica's van voorwerpen die destijds in het wrak zijn gevonden, zoals een leprozenklepper en een

ridderspoor. Het project sluit verder aan bij de vele mythische verhalen die over het wrak de ronde doen. Middels een verhalenproject voor bovenbouwleerlingen van de vijf basisscholen in de wijk worden de leerlingen daarmee in aanraking gebracht en krijgen ze ook de gelegenheid hun eigen verhalen te verzinnen.

Volkscultuur overbrugt verschillende culturen

Niet alleen Almere is cultureel divers geworden, het geldt ook voor de gemeentes in Midden-Brabant, het werkterrein van journalist en schrijver Paul Spapens. In zijn projecten wil hij de ontmoeting van verschillende culturen bevorderen door middel van de volkscultuur. Hij noemt onder meer het project 'Paspoort kleurrijk Nederland', waar in de vorm van een reeks van eenakters de volkscultuur aan een breed publiek gepresenteerd werd tijdens het zevenjaarlijkse Landjuweel van de schuttersgilden.

Het gaat er om kennis van volkscultuur inzichtelijk te maken voor het publiek.

De eenakters waren geschreven voor Nederlandse theatergezelschappen, die in het stuk iets lieten zien over Nederlandse gewoonten en gebruiken rondom geboorte, huwelijk en dood. Daaraan gekoppeld waren er presentaties van gezelschappen uit Turkije, Centraal Afrika en Rusland die over dezelfde thema's hun eigen gewoonten en gebruiken presenteerden. Volgens Spapens gaat het om universele thema's die voor alle mensen over de hele wereld van belang zijn en daarom ook een algemene zeggingskracht hebben. Het brengt de verschillende culturen bij elkaar.

Kunst en volkscultuur

In het project van Paul Spapens wordt dus kunst (in dit geval toneel) gebruikt om volksculturele onderwerpen inzichtelijk en herkenbaar te maken voor een breed publiek. Ook Reinie van Goor neemt in haar project over de Spakenburgse klederdracht een volkscultureel thema als uitgangspunt en maakt dat breed

en inzichtelijk door middel van kunst. In Reinie van Goors geval is dat de fotografie. 'Kuiven en kraplappen' is een project dat in beeld, geluid en tekst Spakenburgse vrouwen toont die anno 2009 nog klederdracht dragen. Het project bestaat uit een boek en een (reizende) tentoonstelling. Het project brengt een groep eigenzinnige klederdracht dragers in beeld en laat zien hoe zij zich tot hun verleden verhouden zonder dat dit een eigentijds bestaan ook maar enigszins in de weg staat. Daarmee gaat dit project over verschillende dingen: over bepaalde aspecten van volkscultuur in erfgoed, over hoe traditionele volkscultuur functioneert in de hedendaagse samenleving en hoe je volkscultuur en erfgoed kunt tonen met gebruikmaking van artistieke middelen. Het blijkt dat je op deze manier verrassende doelgroepen kunt bereiken. De tentoonstelling in de Melkweg trok heel veel 'artistiek' publiek dat toch meestal niet in dit 'traditionele' onderwerp geïnteresseerd is. Ook de aandacht van de media was groot. Zo verschenen uitvoerige artikelen in *Opzij* en in *Volkskrant Magazine*.

Levende geschiedenis en city marketing

Levende Geschiedenis Onbegrensd organiseert elke twee jaar in de binnenstad van Utrecht een festival gezondheid. Utrecht is een stad die zich manifesteert als hoofdstad van de gezondheidszorg in Nederland. Organisator van dit evenement Wil van de Mark liet zien hoe je door middel van levende geschiedenis-presentaties een beeld kunt geven van de geschiedenis van dit kenmerkende aspect van Utrecht. Voor een breed publiek blijkt dit een aantrekkelijke formule om geschiedenis en volkscultuur uit het verleden op een aanschouwelijke wijze zichtbaar te maken.

De medische faculteit van de universiteit gebruikt dit project om Utrecht te profileren als de centrum van de gezondheidszorg in Nederland: er zijn heel veel medische instellingen gevestigd in Utrecht, die allemaal hun bijdrage leveren aan dit festival. Voor de stad Utrecht is het festival belangrijk omdat Utrecht zich daarmee kan profileren als festivalstad. Levende geschiedenis wordt dus niet alleen gebruikt om volkscultuur uit het verleden zichtbaar te maken. Maar ook als een manier om het imago van de stad te versterken.

Sociale cohesie

De lezing van Hennie van Schooten ging erover hoe volkscultuur wordt ingezet om de sociale cohesie te versterken van het Brabantse dorp Moergestel. De Stichting WieKentKunst werd opgericht op een moment dat de kernen Oisterwijk, Moergestel en Heukelom werden samengevoegd tot de gemeente Oisterwijk. De stichting heeft als doel om door middel van de volkscultuur de dorpsamenleving van Moergestel te versterken en de bewoners van de drie kernen nader tot elkaar te brengen. Om dat doel te realiseren organiseert de stichting jaarlijks een evenement, waarbij aansluiting wordt gezocht en gevonden in de volkscultuur. 'Volkscultuur is laagdrempelig en ligt voor elke mens dichtbij. Bovendien is volkscultuur zo breed dat het je als organisatie gemakkelijk in staat stelt voor elk wat wils te bedenken. Ook voor de jeugd.' Om de inwoners van de drie kernen met elkaar te laten optrekken, koos de stichting WieKentKunst er voor om de reuzencultuur nieuw leven in te blazen. In de middeleeuwen werden reuzen gemaakt en gebouwd om de identiteit van een stad of dorp te demonstreren. Dat is ook in de nieuwe traditie het geval waarin elk van de drie kernen een eigen reus maakte en ontwikkelde. Door aan te sluiten bij een oude traditie werd iets nieuws ontwikkeld. Deze reuzen zijn samen gebouwd en ze worden samen geëxploiteerd. Deze samenwerking wordt als middel gebruikt om de sociale cohesie te versterken.

Kansen en knelpunten

Volkscultuur blijkt dus diverse kansen te bieden om een groeiende groep van mensen met cultuur in aanraking te brengen. Door haar laagdrempeligheid is het een machtig middel om de cultuurparticipatie te verhogen. Daarbij worden uiteenlopende vormen gebruikt als levende geschiedenis, educatie, maar ook kunst. Ook toneel en fotografie blijken ideale middelen om volkscultuur voor een breed publiek in beeld te brengen en inzichtelijk te maken.

Wat opvallend is dat de volkscultuur in de verschillende projecten soms gebruikt wordt om aanvullende maatschappelijke doelstellingen te verwezenlijken. Bijvoorbeeld door bij te dragen aan het imago van de stad, als een vorm van city marketing, of

door de sociale cohesie te versterken, bijvoorbeeld in een multiculturele stad als Almere, maar ook in een dorp als Moergestel. Volkscultuur wordt verder gebruikt als een manier om de culturele diversiteit zichtbaar te maken, als een middel tot ontmoeting van verschillende culturen. Bij sommigen in de zaal leidde dit tot de verzuchting dat de volkscultuur toch meer is dan alleen een middel om maatschappelijke doeleinden te verwezenlijken, maar toch ook een eigen waarde heeft, als culturele uiting in zichzelf.

Servicepunt voor de volkscultuur

In de twee laatste lezingen van de dag, van Marc Wingens en van Leo Janssen, stond niet een concreet project centraal, maar het beleid op provinciaal en gemeentelijk niveau. Marc Wingens, werkzaam bij Gelders Erfgoed, vertelde over het servicepunt volkscultuur, dat 1 februari jongleden in Gelderland van start is gegaan.

Het servicepunt geeft advies en informatie over volkscultuur en ondersteunt samen met onder meer het Staring Instituut volkscultuuruitingen in Gelderland. Het plan is dat eerst in de ver-

WieKentKunst in Moergestel organiseerde een weekend traditionele sporten en spelen met een marathon bokspringen. Foto: Paul Spapens

Door middel van levende geschiedenis laat de stad Utrecht zien dat het een belangrijk centrum voor gezondheidszorg is. Foto: Jan Stads

schillende regio's – met steun van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur – expertmeetings worden georganiseerd, om draagvlak te creëren in de verschillende regio's. Ook is het de bedoeling dat jaarlijks een streekfestival wordt georganiseerd en dat via de website Mijn Gelderland kennis over volkscultuur ontsloten wordt.

Volkscultuur en gemeentebestuur

'Een goed cultuurbeleid is een reflectie op wie wij zijn als dorpsgemeenschap. In het besef dat de gebeurtenissen van nu voortkomen uit de geschiedenis van ons dorp, van essentieel belang zijn voor de toekomst ervan. Wie zijn geschiedenis, - in Laren een wonderlijke mix van high art en low culture -, niet kent of vergeet, ontkent zijn identiteit.' Aldus Leo Janssen, cultuurwet- houder in Laren.

Laren is een gemeente met een rijke cultuurhistorische traditie, Janssen noemde de Sint-Jansprocessie, de Larense zomerkermis (de grootste van het Gooi), Singer Laren, het Rosa Spierhuis, een

Sociaal Cultureel Centrum, een muziekschool, de folkloristische dansgroep De Klepperman van Elleven en de plaatselijke historische kring. Tegelijk zijn er ook bedreigingen: Laren heeft relatief de oudste bevolking van ons land en heeft een grote uitstroom. De identiteit van het oude Laren staat daarmee sterk onder druk. Laren heeft volgens Janssen een vitaminstoot nodig voor de toekomst. Daarom is het belangrijk dat de schatten, de tradities die onder de bevolking leven 'worden benoemd, herijkt en zichtbaar gemaakt.' Dat is de reden dat in de cultuurnota 'Wat Laren bindt' sterk wordt ingezet op een versterken van de culturele accommodaties, het benoemen van de volkscultuur en het bevorderen en stimuleren van evenementen. 'Als we er niets aan doen en niet actief als gemeente deze mensen en instellingen steunen, verdwijnt de sociale cohesie als sneeuw voor de zon.'

Afsluitende discussie

Iedereen was het erover eens dat overheden niet de volkscultuuruitingen zelf hoeven te ondersteunen, dus niet de kosten op zich moeten nemen van de carnivaletocht of van de

intocht van Sint Nicolaas. Het gaat erom kennis te verzamelen en deze inzichtelijk te maken voor een breed publiek.

In de discussie werd uitvoerig gesproken over de knelpunten die de volkscultuur bedreigen. Hennie van Schooten noemde het belangrijk dat vooral praktische knelpunten uit de weg geruimd dienen te worden, en dat de gemeenten vooral faciliterend moeten optreden. Volgens Hennie van Schooten zou de gemeente daarin best wat actiever kunnen optreden. Als voorbeeld noemde ze het neerzetten van dranghekken bij evenementen. Ook zou ze zich kunnen voorstellen dat voor dit soort evenementen, die toch het verhogen van de sociale cohesie binnen een gemeente tot doel hebben, niet de volle mep van de legesgelden betaald hoeft te worden.

Een andere vraag, gesteld door de Gemeente Zeist, was: hoe financieer je eigenlijk een omvangrijk levende geschiedenisfestival of zo'n groot fotoproject als dat over 'Kuiven en Kraplappen'. Reinie van Goor vertelde dat het soms heel veel overredingskracht vergt om sponsors over de streep te trekken. Ze noemde het probleem van de matching. Veel fondsen die ze uiteindelijk over de streep wist te trekken, waren verbaasd dat gemeenten soms maar mondjesmaat bijdragen. De fondsen hechten aan evenwicht.

Termen en begrippen

Een andere kwestie was die van de relatie tussen amateurkunst en volkscultuur. Zijn deze twee zaken niet hetzelfde, vroeg één van de ambtenaren in de zaal zich af. Volgens Ineke Strouken is het verschil tussen volkscultuur en amateurkunst de invalshoek die gekozen wordt. Bij volkscultuur kijk je naar context, betekenis en historische dimensie. Bij de amateurkunst neem je de kunst als uitgangspunt. Beide kunnen elkaar verrijken, maar zijn zeker niet hetzelfde.

Volgens Vincent Wintermans, van de Nationale UNESCO commissie, heeft de term volkscultuur voor sommigen nog steeds een oubollige betekenis. Als je wilt laten zien dat volkscultuur meer is dan alleen klompdans, is het dan niet beter om een nieuwe term te gebruiken, zoals bijvoorbeeld immaterieel erf-

De Gemeente Laren organiseert elk jaar een traditionele kermis met onder andere de steile wand. Foto: Nationale Beeldbank

goed? Paul Spapens vertelt dat hij de term immaterieel erfgoed alleen maar gebruikt als hij in gesprek is met beheerders van het materiële erfgoed. Als je dan de term immaterieel erfgoed hanteert, dan kun je laten zien dat erfgoed meer omvat dan alleen monumenten of museale voorwerpen – in die zin heeft de term zeker nut. Maar voor een breed publiek is de term minder geschikt, want erg abstract. Volgens Ineke Strouken, die beide termen vaak gebruikt, is het nadeel van de term immaterieel erfgoed dat de volkscultuur ermee verengd wordt tot immateriële zaken, terwijl de volkscultuur natuurlijk ook allerlei materiële zaken omvat. Immaterieel erfgoed is een term die je in de erfgoedsector gebruikt, de term volkscultuur sluit meer aan bij de kunst- en cultuursector of in discussies over cultuurparticipatie. Ook blijkt dat volkscultuur bij het brede publiek beter uit te leggen is dan immaterieel erfgoed.

De kracht van de volkscultuur blijkt vooral uit hoe je er in de praktijk mee kunt omgaan. Daarom was op de dag zoveel ruimte gemaakt voor praktijkvoorbeelden. Verschillende ambtenaren vertelden dat de volkscultuur voor hen nu concreter was geworden. Het is nu zaak aan de slag te gaan. ▶

Interview met Peter Jan Margry, onderzoeker etnologie

Vanuit het perspectief van onderop inzicht geven in cultuurveranderingen

Dr. Peter Jan Margry is onderzoeker etnologie bij het Meertens Instituut, het landelijke onderzoeksinstituut dat zich bezighoudt met de bestudering en documentatie van de taal en cultuur in Nederland. Tevens is hij vice-president van de International Society for Ethnology and Folklore, de internationale organisatie van wetenschappers op het terrein van de etnologie. Het Meertens Instituut onderzoekt alledaagse cultuuruitingen vanuit het perspectief van onderaf. Margry: 'Met ons onderzoek willen wij inzicht geven in culturele praktijken en processen die in de samenleving plaatsvinden. Vanuit ons perspectief laten wij zien hoe de samenleving aan de basis functioneert.' Zijn eigen specialisme is religieuze cultuur. De andere aandachtsgebieden van het Meertens Instituut zijn materiële cultuur, orale cultuur, liedcultuur en feest en ritueel.

Door te kiezen voor een etnografisch perspectief krijg je een andere kijk op cultuurveranderingen.

Culturele dynamiek

Margry vertelt dat zijn onderzoekdiscipline zich de afgelopen tien-twintig jaar enorm heeft vernieuwd, van 'Volkskunde' naar 'Etnologie'. Tegenwoordig gaat het niet alleen meer om de 'traditionele volkscultuur' maar, meer in den brede, over alledaagse cultuuruitingen die in hun culturele dynamiek bestu-

deerd worden. Meer dan vroeger is het Meertens Instituut gericht op de actualiteit en het heden, op culturele praktijken en processen die bepalend zijn voor het dagelijks leven nu. Als voorbeeld noemt Margry zijn onderzoek naar de betekenis van de tijdelijke gedachtenismonumenten voor Pim Fortuyn. Op verschillende plekken in Nederland ontstonden spontaan herinneringsmonumenten. Als documentatie-instelling voor de Nederlandse cultuur vond het Meertens Instituut het belangrijk dat alle brieven en documenten die op deze plekken werden neergelegd bewaard zouden blijven, en vervolgens ook gearchieveerd en geanalyseerd zouden worden. Het ging voor Nederland om een compleet nieuwe cultuuruiting, die zicht gaf op gevoelens van onvrede die in brede lagen van de bevolking leefden over de politiek. Margry heeft nauwkeurig onderzocht wie precies meededen en welke gevoelens eruit spraken. De kwalitatieve aanpak en de grote nadruk op veldwerk is een kenmerk van al het onderzoek dat bij het Meertens Instituut gedaan wordt.

'Cultuur is verandering', zegt Margry. Het blijkt ook uit het onderzoek dat op het instituut verricht wordt naar de dagelijkse leefomgeving van mensen. Collega Hilje van der Horst heeft bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar de huisinrichting van Nederlandse Turken. In hoeverre is in deze interieurs sprake van een cultiveren van de eigen identiteit enerzijds en van accommodatie aan de Nederlandse samenleving aan de andere kant? In hoeverre is bijvoorbeeld sprake van de traditionele indeling met mannen- en vrouwenkamers? Wordt die hier in Nederland ook nog gehandhaafd? Hoe en waar wordt er gegeten? En zijn er in de interieurs herinneringsvoorwerpen uit het land van her-

komst? Hebben deze voorwerpen vooral betekenis als erfgoed of, in het geval bijvoorbeeld van Koranborden, ook nog religieuze betekenis? Studie van dergelijke culturele praktijken geeft zicht op processen van identiteitsvorming, integratie en cultuurverandering.

Iets dergelijks geldt ook voor de interieurs van autochtone Nederlanders, in het spanningsveld van globalisering en lokalisering. Margry noemt de invloed van de mondiale meubelgigant Ikea op het Nederlandse interieur. Welke vernieuwingen doen zich voor? Hoe reageren culturen op elkaar? Zelf doet Margry onderzoek naar nieuwe vormen van religie en spiritualiteit. Het zijn allemaal onderwerpen die belangrijk zijn om de dynamiek van en de verandering in de Nederlandse samenleving te doorgronden. Door te kiezen voor een etnografisch perspectief van onderop krijg je een andere kijk op cultuurverandering dan bij een kwantitatieve benadering en een perspectief van bovenaf. De kwalitatieve onderzoeksbenadering van het Meertens Instituut biedt zodoende een eigen maatschappelijke relevantie.

Volkscultuur

Margry zegt voorzichtig te willen zijn met het begrip volkscultuur. Als wetenschapper vindt hij het begrip analytisch niet goed bruikbaar. Niet alleen is het begrip 'volk' notoir problematisch (wie wordt precies bedoeld?), maar ook is de term beladen met aan de ene kant pejoratieve betekenissen, maar anderzijds ook met idealiserende en nationalistische voorstellingen en kan het begrip worden gebruikt om groepen uit te sluiten ('onze' cultuur waaraan anderen zich hebben aan te passen). Tegelijk kan en wil hij er niet om heen dat het woord wel degelijk in de dagelijkse praktijk wordt gebruikt, in de samenleving, in het erfgoedveld en in de politiek – en daar dus betekenissen kent die op zichzelf weer interessant zijn om te bestuderen.

De definitie die het Meertens Instituut in de praktijk hanteert, luidt als volgt:

'Volkscultuur is het geheel van cultuuruitingen die als wezenlijk worden ervaren voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale of lokale

Het Meertens Instituut bestudeert cultuuruitingen in hun culturele dynamiek. Foto: Kenan Zonnema, Nationale Beeldbank

identiteiten. Omdat elke generatie haar eigen keuzes maakt, is volkscultuur een dynamisch fenomeen.' Volkscultuur is dus cultuur waar mensen zich mee identificeren. Sinterklaas is niet alleen een populair kinderfeest, het is ook cultuur waarmee Nederlanders zich vereenzelven. Er is dus het besef dat het hier gaat om bijzondere cultuuruitingen die te maken hebben met de eigen identiteit. Meertens medewerker John Helsloot heeft niet alleen veel onderzoek gedaan naar de dynamiek van het Nederlandse sinterklaasfeest, maar ook naar hoe in dit proces het feest zich ontwikkelde tot een Nederlands nationaal feest. Zo bezien is 'volkscultuur' (nog steeds) een belangrijk onderdeel van de alledaagse cultuuruitingen die het Meertens Instituut vastlegt en onderzoekt.

Dynamische tradities als onderzoeksterrein

Nog een stapje verder staat de folklore. Folklore kan gezien worden als een georganiseerde manier om de eigen (volks-) cultuur te cultiveren en te 'reïficeren', zegt Margry. 'Volkscultuur komt dan in een erfgoedcontext te staan en is tot opvoering gemaakt voor publiek.' Dergelijke processen van 'vererfgoedisering' kunnen als fenomeen evenzeer rekenen op grote belangstelling van de onderzoekers van het Meertens Instituut. Erfgoed is, met cultuur als performance en visuele cultuur, één van de drie invalshoeken waarmee het Meertens Instituut haar vijf aandachtsgebieden (religieuze cultuur, materiële cultuur, orale cultuur, liedcultuur en feestcultuur) bestudeert.

Cultuurpolitiek en beleid

Mede dankzij de UNESCO conventie inzake *the intangible heritage*, waarin UNESCO alle aangesloten landen oproept het eigen immateriële erfgoed te documenteren, te beschermen en te conserveren, heeft de volkscultuur een nieuwe, cultuurpolitieke dimensie gekregen, die soms verbonden wordt met bepaalde vormen van identiteitspolitiek – het Nationaal Historisch Museum is er een goed voorbeeld van. Als je de term immaterieel

erfgoed maar breed genoeg trekt, dan valt het gehele veld van alledaagse cultuuruitingen eronder. Cultuurpolitiek is overigens niets nieuws, zegt Margry. 'Denk alleen maar aan het onderwijs dat door de overheid gefinancierd wordt.' Op zichzelf is daar niks mis mee, zolang de inhoud en de overdracht maar deugt. Net zoals er ook niks mis mee is dat de overheid via haar cultuurbegroting bepaalde vormen van kunst en cultuur subsidieert. 'Waarom zou je dan niet ook bepaalde volkscultuuruitingen kunnen subsidiëren, zoals het in standhouden van de typisch Nederlandse carilloncultuur?' Meertensmedewerker Louis Grijp heeft ooit de aandacht gevraagd voor de opleiding en oefening in het bespelen van bepaalde instrumenten, die qua eisen eigenlijk op professioneel niveau liggen en dus voor amateurs niet gemakkelijk te bereiken en te garanderen zijn. Het is heel goed verdedigbaar dat hier een taak ligt voor de overheid om voorwaardenscheppend bezig te zijn.

Faciliteiten creëren vindt Margry uitstekend. Hij zet alleen grote vraagtekens bij het kunstmatig in stand houden van cultuur. 'Cultuur moet zichzelf in stand houden. Cultuur is dynamisch, culturele uitingen kunnen verdwijnen of worden gecreëerd.' Verder vindt hij het vooral belangrijk dat bevolking en bestuur zich bewust zijn van het erfgoed. 'Welk erfgoed is er? Zowel 'gewenst' als 'ongewenst' erfgoed. Wat zijn de betekenissen (en eventueel de gevaren) ervan? Wat zijn de verschillen per regio? Het is belangrijk om dit alles te bestuderen binnen de context van de historische dynamiek die eigen is aan alle cultuur. Pas dan krijg je goed zicht op wat voor de samenleving van betekenis is.' ▶

Deelnemers aan het Jaar van de Tradities

Al deze activiteiten zijn terug te vinden op www.jaarvandetradities.nl

Nationale Molen en Gemalendag

Tijdens de Nationale Molen en Gemalendag op 8 en 9 mei zijn er ruim honderd molens en gemalen in Nederland opengesteld voor publiek. Voor de bezoekers worden diverse dingen georganiseerd, zoals ambachtelijk broodbakken, demonstraties olieslaan, malen en zagen, er zijn muziekoptredens, markten en veel speciale kinderactiviteiten. Ook zijn er fiets- en wandelroutes langs de verschillende molens en gemalen. Bij verschillende molens zijn tentoonstellingen van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur te zien.

Vereniging de Hollandsche Molen
www.nationalemolenengemalendag.nl

Tradities, toch eeuwig jong?

Het Interlimburgs Volkskundig Samenwerkingsverband organiseert op vrijdag 24 april in het Limburgs Museum in Venlo een studiedag met als thema 'nieuwe tradities'. Het gaat hier niet om oude, gevestigde tradities zoals Sinterklaas of Kerst, maar om relatief jonge tradities en trends die uit kunnen groeien tot een traditie. Bijvoorbeeld vaderdag, Valentijnsdag, vlag uithangen bij het behalen van een examen en de babyborrels bij een geboorte.

Limburgs Museum
e.tielemans@limburgsmuseum.nl

Broodweging Muldersfluite

Traditiegetrouw vindt op Hemelvaartsdag, 21 mei, de broodweging bij Muldersfluite plaats. Dit gebruik stamt uit de zestiende eeuw: men mocht alleen plaggen steken als er op Hemelvaartsdag minimaal 22 pond aan roggebrood geleverd werd. Dit gebeurt vandaag de dag nog steeds op feestelijke wijze met dans en muziek. De broden worden geveild onder het publiek. De opbrengst is voor een goed doel.

Stichting Historische Broodweging Muldersfluite
somsen@oudezelhem.nl

Reuzenoptocht

Op 17 mei organiseert de Stichting Reuzengenootschap Tilburg een symposium. Diverse sprekers geven lezingen over reuzen in heden, verleden en toekomst. Op het symposium wordt ook een boek over reuzen gepresenteerd. 's Middags vindt er vanaf 13.00 uur in het centrum van Tilburg een indrukwekkende reuzenoptocht plaats. Hierin zijn alle Nederlandse en ook een groot aantal Vlaamse reuzen te zien.

Stichting Reuzengenootschap Tilburg, www.reuzenfederatie.nl

Koken met kleuren

In Nederland bestaan heel veel eetculturen naast elkaar. *Koken met kleuren* geeft voorbeelden van de culinaire cultuur van nieuwe Nederlanders uit de hele wereld. De gerechten vernieuwen de Nederlandse keuken met nieuwe smaken en verrassende combinaties. Met *Koken met kleuren* zet je de wereld op tafel.

Koken met kleuren is te bestellen door € 17,25 (€ 14,75 plus verzendkosten) over te maken op gironummer 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, onder vermelding van 'koken'.

Schoolreismagazine

Het is weer lente en dus alweer bijna tijd om de schoolreisjes te gaan boeken. De voorjaarseditie van het Schoolreismagazine staat in het teken van het Jaar van de Tradities en is in samenwerking met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, de directie voorlichting van het Ministerie van OCW en lokale en regionale overheden tot stand gekomen.

Schoolreismagazine, Postbus 396, 7000 AJ Doetinchem (www.schoolreis.nl)

Kuiven en Kraplappen

Spakenburgse vrouwen in klederdracht houden aan de ene kant vast aan hun tradities en leiden aan de andere kant een eigentijds modern leven. Ze drinken Senseo koffie, gebruiken een laptop en een mobiele telefoon, en rijden brommer of auto. In *Kuiven en Kraplappen* wordt met verhalen, foto's en geluidsfragmenten een beeld gegeven van het spanningsveld tussen tradities en moderne tijd.

Bert Verhoeff, Hannes Wallrafen en Reinie van Goor, *Kuiven en Kraplappen* (2009). Het boek is te bestellen door € 27,50 (€ 25,- plus verzendkosten) over te maken op gironummer 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, onder vermelding van 'spakenburg'.

Eén dracht maakt pracht

In het Historisch Museum De Bevelanden is een tentoonstelling te zien waarbij de streekdrachten vanuit de beeldende kunst, de sieraden en het textiel belicht worden. Naast de tentoonstelling worden er allerlei activiteiten, zoals kledingshows en nostalgische dagen, georganiseerd.

De tentoonstelling *Eén dracht maakt pracht* is tot en met 2 januari te zien in Historisch Museum De Bevelanden, Singelstraat 13, Goes (www.hmdb.nl)

Koninginnedag

Op Koninginnedag zal Hare Majesteit, die ook het Jaar van de Tradities opende, een bezoek brengen aan Apeldoorn. Speciaal hiervoor wordt er in Museum in de Zevende Hemel een tentoonstelling ingericht over het koningshuis en het oranjegevoel. Er zijn onder meer herinneringsborden, bekers, trommels, schilderijen en foto's te zien. Kortom, alles wat met het koningshuis te maken heeft is hier tentoongesteld, van Koningin Emma tot Prinses Amalia.

De tentoonstelling *Hoera de Koningin komt in Apeldoorn* loopt van 20 april tot en met 10 mei in Museum in de Zevende Hemel, Schotweg 63, Apeldoorn (www.museumindezevendehemel.nl)

Huishouden in de Tweede Wereldoorlog

De tentoonstelling *Moeder Past & Meet, het dagelijks leven van Rotterdamse vrouwen tijdens de bezetting* geeft een beeld van het leven van vrouwen in Rotterdam ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Er komen onderwerpen aan bod als het bereiden van de maaltijd, de zorg voor het gezin, het huishouden, het verstelen van kleding, noodzakelijke creativiteit en vindingrijkheid, vaderlandsliefde en het kleine verzet tegen de bezetter dat tot uiting kwam in huiselijke handvaardigheid. De verantwoordelijkheid die zij voelden voor het welzijn van gezinsleden drukte zwaar op de schouders van vrouwen.

De expositie *Moeder Past & Meet* is te zien van 3 mei tot en met 25 oktober in het Oorlogsverzetmuseum, Coolhaven 375, Rotterdam (www.ovmrotterdam.nl)

Jaar van de Tradities

Voor informatie over het Jaar van de Tradities en de activiteiten van de vele deelnemers, kijk op www.jaarvandetradities.nl. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur heeft tentoonstellingen gedrukt op t-shirts te leen over tradities in Nederland.

Meer informatie

030-2760244 of

ncv@volkscultuur.nl.

Jeugd in Venray

Johan Jeuken (1909-1982) noemde zichzelf plezier-schilder. Hij was van oorsprong kleermaker en begon op latere leeftijd het Venray van zijn jeugd te schilderen. Venray zoals hij zich dat herinnerde in zijn atelier aan de rand van het Vondelpark in Amsterdam. Vele gebeurtenissen uit zijn jeugd heeft Jeuken vastgelegd: de jaarlijkse kermis en jaarmarkt, het carnaval, de processies, de veemarkt en de spelende jeugd.

De tentoonstelling met de schilderijen van Johan Jeuken is tot en met 30 augustus te zien in Venrays Museum van de Geest, locatie 't Freulekes-huus, Eindstraat 8, Venray.

Taal en dialect

Hoeveel talen kent Nederland eigenlijk? Deze ogenschijnlijk simpele vraag is moeilijk te beantwoorden. Het Nederlands is een taal, hoewel er geen wet bestaat waarin nadrukkelijk staat dat het Nederlands de status van een taal heeft. Daarvoor is het Nederlands te vanzelfsprekend in Nederland. Maar over welk Nederlands gaat het dan eigenlijk?

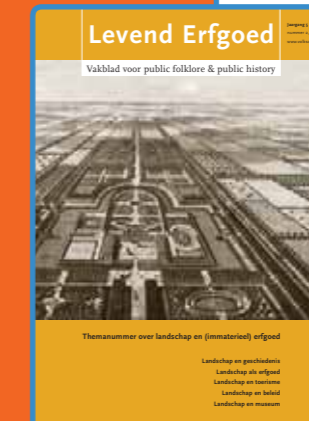
Dialect en taalvariatie is geschreven door Hans Bennis, directeur van het Meertens Instituut. Het is deel 6 in de reeks *het Alledaagse leven*. Te bestellen door € 8,50 (€ 5,95 plus verzendkosten) over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur o.v.v. 'taal en dialect'.

Landschap en immaterieel erfgoed

De afgelopen jaren is het besef gegroeid dat je in de ruimtelijke ontwikkeling rekening dient te houden met de historisch gegroeide omgeving als plek waar mensen zich – letterlijk – thuis voelen. In de zorg voor het landschap kun je daarom niet om het immateriële aspect heen. Het zijn immers de mensen die het landschap hebben vorm gegeven. Pas in hun verhaal krijgt landschap zijn betekenis.

Levend Erfgoed (nummer 2, 2008) is te bestellen door € 10,- over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur o.v.v. 'landschap'.

Fondsenwerving

Een tentoonstelling maken, een evenement organiseren of een boek uitgeven, het kost allemaal geld. Geld dat er altijd te weinig of niet is. De normale exploitatie levert al genoeg hoofdbreken op, laat staan het werven voor geld voor nieuwe activiteiten. Hoe kun je bestaande geldbronnen vinden en aanboren.

Heb je wel gehoord van de zilveren vloot? Handleiding fondsenwerving voor de erfgoedsector is te bestellen door € 17,50 (€ 15,- plus verzendkosten) over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur o.v.v. 'geld'.

Interview met Pieter-Matthijs Gijsbers, directeur van Oriëntalis

Volkscultuur als een manier om het maatschappelijk debat te stimuleren

Pieter-Matthijs Gijsbers (1964) was van 2001 tot begin 2009 directeur van Museumpark Oriëntalis. Kort voor dit interview werd bekend dat hij benoemd is tot directeur van het Nederlands Openluchtmuseum, als opvolger van Jan Vaessen. Gijsbers is kunsthistoricus van opleiding.

Al in het begin van het interview geeft Gijsbers aan niet al te zeer te willen ingaan op allerlei algemene discussies over het begrip volkscultuur. De discussie speelt zich af in verschillende domeinen: binnen de wetenschap, in de politiek, in het cultuurbeleid en ook in het museale veld. Met deze begripdiscussie heeft Gijsbers zich nooit intensief bemoeid, al waarschuwde hij wel in een recente aflevering van de Erfgoedarena voor de risico's die verbonden zijn met een politieke instrumentalisering van het begrip, die zou kunnen leiden tot een buiten sluiten van mensen. Gijsbers pleit juist voor een inclusieve benadering van volkscultuur, waarin ook ruimte is voor dynamiek. In dit interview vertelt hij vanuit de praktijk hoe hij in Museumpark Oriëntalis altijd is omgegaan met volkscultuur.

Zoals op de eigen website te lezen is, biedt Museumpark Oriëntalis een eigentijdse kijk op de drie religies die bepalend zijn geweest voor de identiteit van hedendaags Europa: jodendom, christendom en islam. Het museumpark wil een plek zijn waar mensen met verschillende culturen en levensbeschouwingen elkaar kunnen ontmoeten om zo bij te dragen aan een samenleving waarin vriendschap en respect de plaats innemen van angst en vooroordeel. Vanuit dit perspectief ligt in zijn benadering van volkscultuur het accent op het immateriële aspect.

'Ik vind dat volkscultuur ten onrechte altijd een beetje verengd wordt tot de materiële cultuur van het dagelijks leven, waarbij de volkscultuur bij wijze van spreken wordt vernauwd tot de Nederlandse schaatscultuur. Wat ontbreekt is het spirituele aspect. Voor mij gaat de volkscultuur verder dan alleen Friese doorlopers. Het omvat ook kunst en filosofie. Als je bezig bent met de cultuur die verbonden is met religies als christendom, jodendom en islam dan gaat het eerst en vooral over tradities, normen en waarden, waarbij het mij in het bijzonder interesseert hoe mensen daar in hun dagelijks leven mee omgaan, waarbij er altijd een wisselwerking is tussen dagelijkse elementen en hogere, interculturele ontleningen.'

Humor is een onderwerp dat jongeren aanspreekt.

Het Catharijneconvent, het andere museum op het terrein van religie en cultuur, laat artefacten en kunstvormen zien. Oriëntalis wil vertellen hoe mensen er mee om gaan. In deze benaderingswijze zoekt Gijsbers de nuancering. 'Aan tradities zit zowel een canonisch aspect, de voorgeschreven orde, als een geleefde praktijk aspect. Je vertelt eerst wat de traditie is en je laat vervolgens de dagelijkse praktijk zien. In onze benadering willen wij laten zien dat de werkelijkheid in de dagelijkse praktijk veel rijker is dan de voorgeschreven orde. 'Wat betekent Mohammed voor jou?' Je gaat verder. Je wilt naar de harten van mensen. De werkelijkheid is altijd veel gelaagder en genuanceerder dan wij

Illustratie:
Tom Janssen

denken.' Gijsbers wil niet de clichés presenteren, maar de geest slijpen aan de nuance.

Maatschappelijk debat

Een goed voorbeeld is de recente tentoonstelling over 'Humor en religie'. Uitgangspunt was dat humor in de Nederlandse volksaard altijd een belangrijke rol speelde. En ineens staat alles op het spel, getuige de heftige reacties op enkele Deense cartoons. De veranderende samenstelling van de bevolking maakte dat humor onder vuur is komen te liggen. Hoe kun je daar als samenleving mee omgaan? Het museum wilde met zijn tentoonstelling bijdragen aan het maatschappelijk debat door te laten zien hoe veelkantig humor kan zijn. 'Humor heeft vele functies, het heeft een bindende functie, maar kan ook bedoeld zijn om te kwetsen. Er zit een scheidslijn tussen slechte en goede intenties. De kwinkslag is bedoeld om te relativiseren, ook binnen de religies zelf. Met de tentoonstelling wilden wij op microscopisch niveau laten zien dat humor door alle facetten

van de samenleving heen gaat, op verschillende niveaus, van cartoon tot kunstwerk. Het doel van deze exercitie was een maatschappelijke, namelijk om te laten zien hoe veelkantig humor kan zijn, met alle ruimte voor nuancering. Bij fundamentalisten is geen ruimte voor nuancering, daar verwordt het tot stereotypering. Wij laten de verschillen zien tussen mannen en vrouwen en laten de orthodox net zo goed aan het woord als de scepticus. Op deze manier ontstaat een divers beeld.'

Mensen, sociale omgeving en context

De tentoonstelling maakte deel uit van een breder project, waarin diverse Gelderse instellingen samenwerkten in het project 'Geloven in Gelderland'. 'We vonden dat in het Jaar van het Religieus Erfgoed te veel het accent lag op het materiële erfgoed. In ons project legden wij de nadruk op het levende erfgoed, op dat wat nu bijvoorbeeld gezongen wordt. Ons project gaat over mensen, over sociale omgeving en om contexten die veranderen.'

Het project bestaat uit verschillende onderdelen, die zich richten op verschillende doelgroepen. 'Voor de 'gelovigen' hebben we een reeks ontmoetingsavonden georganiseerd, waar de verschillende geloofsgemeenschappen met elkaar in gesprek gaan over een bepaald religieus thema, bijvoorbeeld het paradijs. Voor de 'sceptici' hebben we de relimeter ontwikkeld, waarin zij op internet vragen kunnen beantwoorden op de vraag: in hoeverre is er plaats voor religie in het publieke domein? Sceptici hebben de neiging om religie naar het privé-domein te verbannen. Wij wilden laten zien dat de werkelijkheid vaak genuanceerder blijkt te liggen.'

Voor het onderwijs is het project 'Lachen joh' ontwikkeld. Dit onderdeel is ontwikkeld door de Gelderse cultuureducatie instelling Edu-art. Humor is een onderwerp dat jongeren aanspreekt. Leerlingen gaan in groepjes op pad langs diverse ruimtes van de expositie, gecombineerd met enkele vaste presentaties in het museum. Aan de hand van een opdrachtvel worden leerlingen geprikkeld en uitgedaagd om hun mening te vormen over actuele vraagstukken rondom religie en humor. 'Ik vind dat een museum moet kiezen voor maatschappelijke relevantie. De opdrachten gaan bijvoorbeeld over 'religie en gebed' en over 'religie en kleding'. De leerlingen moeten daar een televisie item over maken, dat door de andere leerlingen vervolgens van commentaar wordt voorzien. Ze moeten dus met elkaar praten. Ze moeten met elkaar in contact komen. Dat gaat over fundamentele zaken, over wat zij zijn of wat zij moeten zijn van hun ouders. Het zijn natuurlijk gevoelige onderwerpen. 'Doel is om de leerlingen aan het denken te zetten over zichzelf en over anderen. Zelfreflectie en discussie met elkaar spelen een belangrijke rol.' Ook hier zoekt Gijsbers de nuance en de veelkleurigheid tussen voorgeschreven orde en geleefde praktijk. Hij wil begrip kweken voor de complexiteit van de maatschappelijke werkelijkheid. Op deze wijze wil Gijsbers bijdragen aan het maatschappelijk debat.

Gevoelig koord

Over het Nederlands Openluchtmuseum kan en wil hij nog niet teveel zeggen. Hij begint er immers pas op 1 april. Wel wijst hij op de ambitie van het Nederlands Openluchtmuseum, dat een

museum van, voor en over alle Nederlanders wil zijn. Daarin past ook de ambitie om de Nederlanders in al hun diversiteit te documenteren. Ook in het Openluchtmuseum wil hij zich inzetten voor maatschappelijk relevante tentoonstellingen, maar daarbij natuurlijk niet de bezoekersaantallen uit het oog verliezen. Omdat het bij volkscultuur over identiteit gaat, heeft het onderwerp altijd gevoelige aspecten. Dat geldt niet alleen voor een onderwerp als religie, het hoofdonderwerp van Oriëntalis. In een recente Reinwardtlesing wijst Openluchtmuseum medewerker Ad de Jong op de Molukse Barak, die in 2003 in het museum geopend werd en uit het Brabantse Lage Mierde afkomstig is. In Lage Mierde was de Molukse barak in gebruik als woning van de beheerder en als centrale keuken. Door de Molukse bezoekers wordt het gezien als een vorm van erkenning, een blijvende herinnering aan de eigen geschiedenis. Sommige Nederlandse bezoekers dachten daar echter anders over. Want waarom wordt in de museumpresentatie niets gezegd over de Molukse treinkapingen uit de jaren zeventig, onder andere bij het Drentse dorpje De Punt? 'Wat dat betreft loop je als museumdirecteur altijd op een gevoelig koord.' ▸

Illustratie: Ruben L. Oppenheimer

Interview met Charles de Mooij, directeur van het Noordbrabants Museum

Het geheugen activeren door aan te sluiten bij de roots van het publiek

Dr. Charles de Mooij, in 1998 gepromoveerd op de religieuze geschiedenis van Bergen op Zoom, is sinds 1986 verbonden aan het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch, eerst als conservator, later als adjunct-directeur en sinds 2007 als directeur. Hij was verantwoordelijk voor een reeks van cultuurhistorische tentoonstellingen, die goed aansloegen bij een breed publiek. In dit interview gaat het erover hoe je de volkscultuur kunt gebruiken om ook een niet traditioneel museumpubliek te bereiken.

Terug naar de eigen roots

Het begon allemaal met de tentoonstelling *Rijke oogst van schrale grond*, in 1991. Het Noordbrabants Museum had een grote collectie op het gebied van de Zuid-Nederlandse materiële volkscultuur verworven. Dergelijke 'gewone' gebruiksvoorwerpen horen immers ook bij de Brabantse cultuur. In samenwerking met historici werd een concept gemaakt voor wat een heel toegankelijke tentoonstelling zou worden. De tentoonstelling bleek aan te slaan bij een breder publiek dan alleen de traditionele museumbezoeker. De Mooij: 'Heel sterk is mij een veehandelaar bijgebleven, die in een stofjas en op klompen rechtstreeks van de veemarkt in de Brabantshallen naar het museum kwam en vroeg: 'En waar is nou die tentoonstelling over vroeger?' Zo'n 25.000 mensen kwamen kijken naar wat zij zagen als hun eigen verleden.'

Het succes van deze tentoonstelling zorgde bij De Mooij voor een nieuwe kijk op publieksbenadering en het maken van tentoonstellingen. Van oorsprong een historisch museum ontwikkelde het Noordbrabants Museum zich na 1975 geleidelijk meer

tot een kunstmuseum. Met *Rijke oogst van schrale grond* ging het museum als het ware terug naar de eigen roots. Sindsdien heeft het museum naast kunsttentoonstellingen ook steeds vaker breed opgezette cultuurhistorische thematentoonstellingen georganiseerd. Daar werd aanvankelijk met name vanuit de kunstmusea op neergekeken. 'Met zulke exposities trek je het 'verkeerde publiek', mensen die anders nooit in een museum komen, dagjesmensen die hun eigen boterhammen meebrengen. Tentoonstellingen die zo'n gewoon publiek trekken kunnen niet veel wezen, zo vond men!' Uit de universitaire wereld kreeg het museum daarentegen juist complimenten omdat deze tentoonstellingen werden gezien als een ideale manier om de geschiedenis te populariseren. 'Als de methode en de geboden informatie wetenschappelijk verantwoord zijn, wat is er dan op tegen om met nieuwe concepten, een niet-traditionele publieksbenadering en andere educatieve middelen nieuwe doelgroepen te bereiken?' De Mooij wil liever 'gewone' bezoekers een klein beetje extra culturele bagage geven, dan slechts een beperkte elite bevestigen in wat ze al weten.

De taal van de bezoeker

Het museum kiest voor de benadering: 'hoe maken we dit onderwerp voor het publiek interessant en op welke manier kunnen we dat publiek het best bereiken'. Daarbij hoort ook een zo eenvoudig mogelijke taal, je moet immers zo dicht mogelijk bij de bezoeker blijven. De Mooij: 'De geletterdheid onder grote groepen Nederlanders neemt af. Dan kun je over blijven zeuren, maar ik denk dat je je beter kunt bezinnen op de manier waarop je informatie aanbiedt. Minder en eenvoudigere teksten gebruiken en meer toegankelijke visuele bronnen toepassen om het

Vrouwen aan de thee in de rode salon van het Noordbrabants Museum. In het kader van de internationale vrouwendag bezochten zij op initiatief van de welzijnsonderneming Divers en Multi Etnisch Vrouwenetwerk de tentoonstelling *De ideale vrouw*. Foto: Chris van Cromvoirt

verleden te laten zien en voelen. Met beeld, geluid en wellicht ook met geur. Zo was op de tentoonstelling over het kruideniersimperium De Gruyter zelfs de koffie te ruiken. De tentoonstelling over De Gruyter, in 2000, bleek een ware *blockbuster*, die zo'n 107.000 bezoekers trok. Het bedrijf, ooit de grootste supermarktketen én de grootste werkgever in Den Bosch, was in de jaren zeventig ter ziele gegaan. Het museum verwierf een particuliere collectie, die bestond uit duizenden De Gruyter-producten, winkel- en fabrieksinventaris, reclamematerialen, foto's en films. En het publiek bracht spontaan nog veel meer artikelen naar het museum. 'Onze collectie 'snoepjes van de week' is ongetwijfeld de grootste ter wereld,' lacht De Mooij.

Volkscultuuronderwerpen zijn herkenbaar

De Mooij gaat in tentoonstellingen graag in op uiteenlopende aspecten van het dagelijks leven, op de volkscultuur. Het alledaagse leven, ook dat in vroegere tijden, is vaak heel herkenbaar. Het staat dicht bij de mensen, vaak ongeacht hun sociale ach-

tergrond en spreekt daardoor een breed publiek aan. Door het dagelijks leven als uitgangspunt te nemen kun je overigens soms ook een kunsttentoonstelling voor een breed publiek toegankelijk maken. Als voorbeeld noemt De Mooij de tentoonstelling *Spreken is zilver, kijken is goud*, een expositie uit 2006 die aanvankelijk de verbeelding van spreekwoorden in de kunst zou behandelen. De expositie bevatte uiteindelijk niet alleen werken van kunstenaars als Bosch, Breughel, Steen en Jordaens, maar ook huisraad en gereedschappen. 'Er waren zelfs opgezette dieren te zien, alles was uit de kast gehaald om het onderwerp maar zo aansprekend mogelijk in beeld te brengen.' De tekstborden waren vervangen door levensgrote schermen waarop Hans Goedkoop, van het televisieprogramma *Andere Tijden*, de bezoekers uitleg gaf over het onderwerp. Op dit moment draait de tentoonstelling *De Ideale Vrouw*. Zoals de meeste cultuurhistorische exposities van het Noordbrabants Museum start ook deze expositie in het heden om daarna de geschiedenis in te duiken. Om aan te sluiten bij de belevingswereld van de hedendaagse

bezoekers, jong en oud, om de verschillen tussen toen en nu te laten zien, maar ook om historische lijnen te trekken. 'Als er iets is dat mij interesseert, dan zijn het de lange lijnen.'

Geheugen activeren

Met zijn tentoonstellingen wil Charles de Mooij het geheugen van de bezoekers activeren. De Mooij vindt het altijd prachtig als de bezoekers bij een tentoonstelling met elkaar in gesprek gaan. 'In een museum komt dat over het algemeen zelden voor.' Maar het gebeurt op grote schaal tijdens tentoonstellingen waarin het dagelijkse leven een belangrijke rol speelt. Zoals bij geruchtmakende tentoonstellingen als *Knus* en *Wauw!*, respectievelijk over Nederland in de jaren vijftig (2005) en de jaren zeventig (2007). Het museum bood een nationaal en soms zelfs internationaal interpretatiekader, waarin bezoekers hun ervaringen en herinneringen konden plaatsen. Ouders en grootouders vertelden hun kinderen en kleinkinderen over het eigen verleden en

Herkenbare onderwerpen trekken een breed publiek.

bezoekers konden ervaringen waarmee ze zelf indertijd geworsteld hadden in een tijds kader plaatsen. Dat gold bijvoorbeeld voor de kwestie van het ongehuwd samenwonen, waarover in de jaren zeventig heel wat discussie was tussen ouders en kinderen. De Mooij merkt dat er veel herkenning is, maar gelooft niet dat zijn bezoekers worden gedreven door een gevoel van nostalgie. Over de tentoonstelling over de jaren vijftig werd bijvoorbeeld gezegd: 'Geweldig, maar ik zou nooit naar die tijd terugwillen.' Hij proeft bij zijn bezoekers hooguit gevoelens van vertedering of enige weemoed, maar soms ook van afschuw.

Samenwerking

De tentoonstelling *Knus*, over de jaren vijftig, was georganiseerd vanuit de gedachte dat deze periode ten onrechte in de schaduw stond van de jaren zestig, 'terwijl de moderne ontwikkelingen al begonnen in de jaren vijftig'. En de grote maatschappe-

lijke veranderingen die tot de hedendaagse samenleving hebben geleid, kregen hun beslag in de jaren zeventig, het onderwerp van de tentoonstelling *Wauw*. Voor zijn tentoonstellingen zoekt het Noordbrabants Museum waar mogelijk samenwerking met partners van niveau, om praktische redenen, maar ook om een goede sparringpartner te hebben om de eigen plannen en concepten verder aan te scherpen. In het recente verleden werd bijvoorbeeld samengewerkt met het NIOD, het Nationaal Archief, VPRO/GeschiedenisTV en met historici van de Radbouduniversiteit Nijmegen en Katholieke Universiteit Leuven. Het Noordbrabants Museum verwierf zich een heel eigen plek in het museale landschap, als cultuurhistorisch museum dat via de volkscultuur, de cultuur van het dagelijks leven, heel veel publiek trekt.

Brede publieksbeleid

Het brede publieksbereik van het museum en de toegankelijkheid van zijn activiteiten sluiten goed aan bij het beleid van de provincie Noord-Brabant, de belangrijkste subsidiegever van het museum. De provincie Noord-Brabant vindt het belangrijk dat het museum nieuwe doelgroepen aanspreekt. En inderdaad zijn de exposities van het museum altijd sterk educatief van opzet, in combinatie met speciale programma's en arrangementen voor scholen, soms ook met workshops. Met de cultuurhistorische tentoonstellingen sluit het museum vooral aan bij de geschiedenislessen, maar ook bij CKV en erfgoededucatie. Speciale projecten voor allochtonen zijn er niet, dat is overigens ook geen eis van de subsidiënten. De Mooij gelooft meer in een geïntegreerde benadering. Voor de tentoonstelling *De Ideale Vrouw* zijn onder meer jonge meiden met een hoofddoek geïnterviewd. Dat sluit niet alleen aan bij de opvatting dat een expositie vanuit de eigen tijd moet vertrekken, maar maakt het ook mogelijk relaties te leggen tussen vrouwelijke vroomheid toen en nu. De cultuurhistorische tentoonstellingen in het Noordbrabants Museum geven een beeld van het dagelijks leven van de Nederlanders vroeger en nu. 'In die zin worden ze ook bezocht in het kader van inburgering, en kunnen ze een rol spelen in het integratieproces waarbij allochtone bezoekers bekend worden gemaakt met de (historische achtergronden) van de Nederlandse cultuur.' ▶

Interview met Boudewijn Sittrop, portefeuillehouder Lize

Cultureel erfgoed minderheden: weten waar je vandaan komt

Boudewijn Sittrop is beleidsmedewerker bij Lize (inspraakorgaan voor de Zuidoepese gemeenschappen) en portefeuillehouder cultureel erfgoed voor alle minderheidsgroepen die door het Landelijk Overleg Minderheden (LOM) worden vertegenwoordigd. Hij benadrukt dat de minister er veel waarde aan hecht om uit de achterban van de minderheden zelf veel informatie te krijgen. 'Het is een unieke situatie,' vindt Sittrop, 'en een verworvenheid. De gesprekken met de minister zijn heel open. Wij kunnen op deze manier veel voor onze doelgroepen betekenen, omdat wij goed weten wat er speelt. Onze adviesnota's zijn altijd gebaseerd op raadpleging. Vaak gaat het om praktische zaken, zoals laatst het inventariseren onder de ouderen of zij behoefte hebben aan een ouderenorganisatie.'

Cultureel erfgoed

Omstreeks 1996 kwam voor het eerst het begrip cultureel erfgoed op de agenda te staan. Sittrop werd gebeld door kinderen van een Italiaanse vader die overleden was. Zij vroegen zich af wat zij met al zijn spullen moesten doen. Ze wilden het aan de straatkant zetten. Het ging over foto's en documenten van zijn verenigingsleven. Sittrop heeft gevraagd of het mogelijk was dat Lize de spullen kreeg, wat goed was en zo is het begonnen. Er is een overleg gekomen en het project Landelijk Cultureel Erfgoed Minderheden ging van start. Dat was een samenwerking tussen het LOM en de reguliere instanties voor het bewaren van erfgoed, zoals archieven, musea en bibliotheken. Er is toen een groot project opgezet voor vier jaar waarin verschillende werkgroepen participeerden. Met als doel het opsporen, bewaren en toegankelijk maken van het culturele erfgoed van de minderheidsgroepen. Het gaat daarbij om boeken, foto's en andere

documenten, maar ook de levensverhalen van mensen zijn van groot belang en de voorwerpen die ze gebruikt hebben en representatief zijn, zoals een ijsmachine uit Italië. Deze collectie is niet alleen voor wetenschappers interessant, ook voor mensen die een beter beeld willen krijgen van het leven van hun (voor) ouders.

Verhalen op schrift zetten

Sittrop: 'Culturele diversiteit is een vaag begrip waar wij geen genoeg mee nemen. Wij willen iets concreets hebben voor onze minderheidsgroepen, bijvoorbeeld een helpdesk voor culturele minderheden die, als ze iets willen maken of doen,

Het gaat er om dat je trots bent op je meervoudige identiteit.

daar terecht kunnen. Er komen ideeën uit de groepen, zo'n idee gaat dan in de sluis van de algemene organisaties of het algemene beleid en dan verwatert het. Niet alleen op de sector cultureel erfgoed, maar ook in allerlei andere sectoren. Ze zeggen al gauw: u bent burger van dit land, dus voor u zijn er ook veel voorzieningen. Maar die zijn te algemeen. Wij willen juist even dat zetje geven aan de minderheden.'

'Het culturele erfgoed leeft echt op het ogenblik. Overal in het land zijn projecten bezig en verschijnen er boeken. Laat ze hun verhalen maar vertellen. Het schrijven van foutloos Nederlands

In Amsterdam Nieuw West zijn mensen uit verschillende culturen en van verschillende leeftijden met dansers en acteurs aan de slag gegaan om tradities betreffende eten en feesten met elkaar uit te wisselen. Foto: Lize

kan voor mensen uit onze groepen nog een obstakel zijn. Ze schamen zich er soms voor dat ze de taal niet perfect beheersen. Ook bij jongeren leeft dat wel, als ze bijvoorbeeld niet helemaal uit die d's en dt's komen. Als ze hun verhalen op schrift willen zetten is dat eenvoudig op te lossen door een eindredacteur in te schakelen. Ze kunnen dan zonder schroom hun eigen verhaal vertellen, met hun eigen klankkleur. Daar gaat het om.'

Grote verscheidenheid

Sittrop: 'Er is een scheidslijn tussen wat de witte maatschappij doet en wat de migranten doen, terwijl ik zo graag een *matching* wil hebben. Er is geen overleg en daardoor geen afstemming. In de steden gebeurt het wel op stadsdeelniveau. Dat is concreter en daardoor waarschijnlijk wat toegankelijker, maar het blijft fragmentarisch. Witte organisaties klagen wel eens dat ze de migranten niet kunnen bereiken. Dan zeg ik dat wij dat wel kunnen doen, maar eigenlijk zou ik het meer samen willen doen. De bekendheid van wat wij doen is niet zo groot.'

De 'Zuid-Europeaan' is eigenlijk een containerbegrip. Subsidie-technisch zijn ze voor het ministerie een vergaarbak. Er zijn eigenlijk drie grote groepen: de voormalige Joegoslaven, de Kaapverdianen vanwege hun koloniale band met Portugal en de mensen van de Europese Unie die veelal van de eerste generatie 'gastarbeiders' afstammen. Later kwamen daar de vluchtelingen uit het voormalige Joegoslavië bij en de mensen die door een vrije vestiging naar Nederland kwamen.

Sittrop: 'Er is niet alleen een scheidslijn tussen de migranten en de Nederlandse burgers, tussen de migrantengroepen onderling is ook een enorme verscheidenheid. Ze weten weinig van elkaar, ook niet waar ze mee bezig zijn. Die gemêleerdheid van cultureel erfgoed en identiteit is heel kleurrijk in Nederland. Waar ik voor pleit is een *matching*; het leggen van linken. Wij hebben de achterban en krijgen langzamerhand ook wel meer expertise in de groep, maar de grote witte organisaties hebben écht de expertise, laten we daar duidelijk over zijn. Ik zie maar

weinig gekleurde archiefbeheerders of museumconservatoren. Ook het Nederlands Centrum van Volkscultuur is te wit, al werken we daar goed mee samen. Als er meer menging komt op organische grondslag, dus op basis van dat iedereen het zelf wil, dan ontstaat er een soort borreling. Het is niet vanzelfsprekend dat het daar dan opeens goed gaat, maar dat geeft niet. Dat borrelen moet je de tijd gunnen, daar gebeurt wat. Dan levert dat mogelijk nieuwe perspectieven op die de groepen apart niet zouden kunnen bewerkstelligen. Het is een complexe zaak van de een die wat inbrengt en de ander die daar iets aan toe voegt. Dan ontstaat er wat. Laat het maar komen en wees er niet bang voor. Ik zou het leuk vinden om voor een Elfstedentocht een 'gekleurd' schaatsploegje samen te stellen,' vervolgt hij. 'We zullen wel niet winnen, maar dat maakt niets uit. Gewoon er zijn en kijken wat dat oplevert. Bij voetbal is dat al heel vanzelfsprekend. Bij cultureel erfgoed zou je dat ook moeten hebben.'

Culturele Spoorzoekers

Een groot project waar Lize met recht erg trots op is, heet Culturele Spoorzoekers. Het is een samenwerkingsverband van Lize met verschillende organisaties, waarbij jongeren uit alle Zuid-europese landen zijn gevraagd onderzoek te doen naar hun eigen roots. Dat kon kleinschalig in de familiekring zijn, maar er is bijvoorbeeld ook iemand naar een visbedrijf in Katwijk gegaan, omdat daar veel Servische vrouwen hebben gewerkt. Het verzamelde materiaal is ondergebracht bij het Historisch Beeldarchief Migranten van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

Sittrop: 'Het is voor ons belangrijk dat de jongeren uit de gemeenschappen zelf aan de slag zijn gegaan met dit project. Er is relatief veel tijd besteed aan het enthousiasmeren en er is uitgeprobeerd of ze het leuk vonden. Ze hebben eerst een soort college gekregen over hoe je zo'n onderzoek kunt doen. Terwijl ze ermee bezig waren, kwam heel langzaam het contact naar voren tussen henzelf en hun identiteit. Het besef van, we zijn in Nederland en we weten zo weinig van waar we vandaan komen.'

Het project is inmiddels afgesloten. Eén van de resultaten dat er direct uit voort is gevloeid, is een boek over de geschiedenis van

de Slovenen in Nederland door Milena Mulders. Een ander voorbeeld is de documentaire *De Spaghettiflat in Zaandam* door Daniela Tasca en Tonio Boniotti, over een flat waar destijds Italiaanse 'gastarbeiders' werden gehuisvest.

'Je ziet op zo'n manier dat je investeringen eruit komen,' vervolgt Boudewijn Sittrop.

'We hebben een heel goede ondersteuning gekregen van de wetenschappers, dat was mooi om te zien en het resultaat is prachtig. Het is verdiepend voor de mensen zelf, maar het gaat verder. Voor anderen is de informatie ook verhelderend en interessant, wat mogelijk weer aanzet tot eigen onderzoek. Het Inspraakorgaan Turken heeft bijvoorbeeld een heel mooi boek gemaakt over de Turkse migratie. Dat is eigenlijk wat we als Lize en als LOM willen; het hebben over je identiteit vanuit een positief gezichtspunt. We merken dat dat nogal eens in negatieve zin gebeurt. Het gaat erom dat je trots bent op je meervoudige identiteit en je het beste uit beide identiteiten kunt combineren'

Zoet en Zout

In Amsterdam Nieuw West is Lize een project gestart van verhalen en eetrituelen van de verschillende bewoners van de wijk. Iedereen kon meedoen. Mensen uit verschillende culturen en van verschillende leeftijden zijn met dansers en acteurs aan de slag gegaan en hebben in een reeks workshops hun tradities betreffende eten en feesten met elkaar uitgewisseld.

Sittrop is erg enthousiast over dit project dat op 7 februari dit jaar feestelijk werd afgerond. 'Drie generaties van verschillende culturele groepen die samen eten, praten over eten en tradities rondom eten, waarbij het theater en de dans werden ingebracht als middel. In die wijken willen we niet alleen maar kommer en kwel, maar willen we juist de nadruk leggen op ontmoetingen en elkaar je verhaal kunnen vertellen. In beleidstermen hebben we het over een intercultureel en een intergenerationeel project, maar het gaat gewoon over samen iets doen en met elkaar uitwisselen.' ▀

Interview met Wil Munsters, lector Toerisme en Cultuur

Volkscultuur als belevingsfactor van het cultuurtoerisme

Wil Munsters is lector Toerisme en Cultuur aan de Hogeschool Zuyd in Maastricht. Het lectoraat wil voor deze terreinen een innovatief kenniscentrum zijn. Vanuit zijn praktijkgerichte missie doet het lectoraat onderzoek, ontwikkelt het projecten en geeft het advies aan bedrijven, overheden en culturele instellingen.

Als kenniscentrum wordt het lectoraat veelvuldig geraadpleegd door het maatschappelijke werkveld, zodat er sprake is van een continue stroom aan onderzoeksprojecten. Onder deze projecten zijn er diverse op het terrein van de volkscultuur. Organisatoren van evenementen willen bijvoorbeeld weten hoe nieuwe doelgroepen bereikt kunnen worden, gemeenten zijn op zoek naar een meer uitgesproken cultuurtoeristisch profiel, toeristi-

De belangen van cultuur en economie moeten in evenwicht zijn.

sche en culturele organisaties wensen professionele scholing of vragen om onderzoek ten behoeve van de ontwikkeling van een specifiek cultuurtoeristisch product.

Bezinningstoerisme

Een goed voorbeeld is een *pilot* die het lectoraat in voorbereiding heeft op het gebied van het bezinningstoerisme. Door de Provincie Limburg en de Kamer van Koophandel Limburg wordt dit type toerisme gezien als een groeiende nichemarkt vanwege

de toegenomen interesse voor spiritualiteit en volksdevotie. Het zou gaan om circa vijf procent van de (cultuur) toeristen. Qua religieus-toeristisch aanbod valt te denken aan door de VVV Zuid-Limburg uitgezette wandelroutes rond het voormalige woonhuis van de onlangs heilig verklaarde Pater Karel Houben in Munstergeleen en aan de activiteiten in het missiedorp Steyl. Als trekker voor Zuid-Limburg wordt gedacht aan Klooster Witterm. Ook de Heiligdomsvaart in Maastricht, waarvoor het lectoraat al in 2004 bezoekersonderzoek deed, valt onder dit chapter. De organisatoren waren op zoek naar een verbreding van de thematiek om zo nieuwe doelgroepen te kunnen aanspreken.

Duurzaamheid

Op verzoek van Museum Het Domein in Sittard organiseerde het lectoraat in 2008 een tweetal brainstormsessies over de integratie van elementen van het religieuze erfgoed in het cultuurtoeristische product. Succesfactoren waaraan een goed product moet voldoen, zijn niet alleen een professionele organisatie en communicatie, maar ook de authenticiteit en de continuïteit van de traditie die gegarandeerd moeten zijn. Dit is belangrijk voor een duurzame ontwikkeling van het volkscultuurtoerisme. Er dient een goede balans te worden gevonden tussen de belangen van toeristische bezoekers, die van de beheerders van het religieuze erfgoed en die van de lokale bevolking die rituelen vorm geeft als uiting van volksdevotie. Munsters: 'Men moet goed letten op de inhoudelijke borging en de oorspronkelijke spirituele betekenis niet uit het oog verliezen. Commercie kan botsen met religieuze motieven. De belangen van cultuur en economie moeten daarom in evenwicht zijn.'

Kracht van de volkscultuur

De kracht van de volkscultuur is dat zij dankzij haar laagdrempeligheid toegankelijk is voor een groot en breed publiek. Munsters: 'Men heeft geen speciale opleiding nodig om te kunnen genieten van en actief participeren in volkscultuur. Volksdans en volksmuziek zijn zeer toegankelijk omdat zij kort bij de mensen staan.' Hij noemt het opvallend dat de scheidslijn tussen hogere en lage sociale klassen daarbij is weggefallen. Hoogopgeleiden genieten net zo goed van smartlappenzangers als Jan Smit (met

zijn lokale *roots* in Volendam) als lager opgeleiden. Volkscultuur biedt tevens uitgelezen kansen om aan te sluiten bij het beleevingsaspect, waarnaar de huidige (cultuur)toerist op zoek is. *Living history* en *life role playing* geven de toerist de mogelijkheid om van passieve toeschouwer naar actieve deelnemer te evolueren. Bekende voorbeelden zijn de publieksgerichte activiteiten in de Nederlandse openluchtmusea. Als nichemarkt noemt Munsters ook het creatief toerisme, gericht op actieve verdieping in de lokale cultuur, bijvoorbeeld door als toerist *in*

Heiligdomsvaart Maastricht: het dragersgilde van Sint-Servaas met het borstbeeld van deze heilige (met dank aan de Stichting Het Graf van Sint-Servaas)

situ een cursus eieren schilderen, vlaaien bakken of bier brouwen te volgen. De volkscultuur moet het vooral hebben van deze groeiende categorie van actieve cultuurtoeristen.

Natuurlijk wordt er nog steeds wel eens lacherig over volkscultuur gedaan, met name door de jeugd. Munsters beluistert bijvoorbeeld bij zijn studenten een lichte spot als ze met de uitvoering van een lokale Nederlandse dans worden geconfron-

laire televisieprogramma's, zoals regionale soaps en *Boer zoekt vrouw*. De eigen plaatselijke cultuur wordt steeds belangrijker gevonden als bron van identiteit. Bij het carnaval blijkt dit uit de populariteit van de regionale Limburgse carnavalsschlagers. Munsters: 'Het is in de jaren zeventig begonnen als een boycot van de Hollandse carnavalsliedjes van Vader Abraham en André van Duin, die in de kroegen niet meer gedraaid werden. Het was een cultureel protest tegen de 'verhollandsing' van het Limburgse carnavalsfeest.'

Cultuureducatie is de basis voor toekomstige cultuurparticipatie.

teerd. Maar als diezelfde jongeren in het buitenland op vakantie zijn, bijvoorbeeld in Kenia of op Bali, dan doen ze maar al te graag mee aan plaatselijke folkloristische dansopvoeringen. Die zijn 'exotisch' en dus interessant!

Trends en ontwikkelingen

Natuurlijk krijgt Munsters in zijn werk regelmatig te maken met knelpunten, waarvoor een oplossing moet worden gezocht. Zo deed het lectoraat in 2006 in opdracht van de Koninklijke Horeca Nederland onderzoek naar de afnemende populariteit van het Limburgse carnaval. Veel Limburgers gaan liever op vakantie dan naar het carnaval. Eén van de redenen dat senioren carnaval verruilen voor een stedentrip, is dat het carnaval voor een grote groep jongeren een drankfestijn is geworden, met vervelende uitwassen waardoor het feest op sommige momenten dreigt te verloederen. Na een bepaald tijdstip kun je je als oudere carnavalsvierder maar beter niet meer vertonen. Hoe kan men het feest weer aantrekkelijk maken voor de senioren? Door aan te sluiten bij de interesse voor cultuur die bij deze generatie sterk leeft. Senioren vinden de culturele aspecten van het carnaval belangrijk: de buitredners, de sketches, de liedjes, kortom het carnaval als volkscultuur.

Deze culturele belangstelling sluit aan bij een andere trend, namelijk lokalisering, die onder meer tot uiting komt in popu-

De lokaliseringstrend blijkt ook uit de toenemende populariteit van streekproducten. De Hogeschool Zuyd is betrokken bij een grootschalig project rondom gastronomie in de Euregio in samenwerking met Slow Food Limburg, de Werkgroep Gastronomie en Voeding in de Euregio, de Gemeente Maastricht, Slow Food International en de Università degli Studi de Scienze Gastronomiche in Pollenzo (Italië). 'Dit project, aldus Munsters, omvat verschillende aspecten, zoals hoe kunnen de producenten hun streekproducten sneller en goedkoper bij de consumenten krijgen, maar ook hoe kan men consumenten en toeristen kennis bijbrengen met betrekking tot streekproducten, bijvoorbeeld kennis over vergeten groenten als pastinaken en over de bereiding van Limburgse stroop.'

Cultuureducatie

Voor de toekomst van de volkscultuur is educatie volgens Munsters essentieel. Als voorbeeld noemt hij het OLS, het Oud-Limburgs Schuttersfeest, dat sinds een aantal jaren een variant kent, die speciaal voor jongeren is opgezet: het Jeugd-OLS. Een voorbeeld van volkscultuur in de klas en van de rol van scholen in cultuureducatie is de carnavalsviering op basisscholen in Limburg, met een prominente rol voor de leerlingen die uitgekozen zijn als jeugdprins en jeugdprinses. Deze aanpak kan *mutatis mutandis* elders voor andere uitingen van volkscultuur worden toegepast, zoals blijkt uit het succesvolle landelijke cultuureducatieproject Erfgoed à la Carte waarbinnen erfgoedinstellingen en het basisonderwijs samenwerken. Jong geleerd is immers oud gedaan of met de woorden van Munsters: 'Cultuureducatie is de basis voor toekomstige cultuurparticipatie.' ▀

Interview met cultuurambtenaar Rob Bangert van de gemeente Alkmaar

Samen een breed publiek bereiken met verhalen

Een deel van de Noorderkade met de Ringersfabriek. Foto G. Moraal uit circa 1965. Bron: Regionaal Archief Alkmaar

Rob Bangert is beleidsadviseur Kunst en Cultuur bij de gemeente Alkmaar. Eerder was hij voor deze gemeente actief met het landelijke Actieplan Cultuurbeleid. Met de instelling van het nieuwe landelijke Fonds voor Cultuurparticipatie gaf hij als auteur van de Alkmaarse aanvraag bij het Fonds het nieuwe beleid van zijn gemeente vorm met betrekking tot de volkscultuur. De aanvraag is inmiddels goedgekeurd door het Fonds.

Immaterieel erfgoed

Hoe pak je dat aan, voor de gemeente Alkmaar zo'n nieuw beleidsterrein als volkscultuur? Al in het kader van de nieuwe *Cultuurnota* van de gemeente Alkmaar is Bangert rond de tafel gaan zitten met de belangrijkste organisaties in het veld. Over het thema cultureel erfgoed brainstormde hij met de plaatselijke historische vereniging, monumentenzorg en met de directeurs van onder andere het Regionaal Archief, de Grote

Kerk en het Stedelijk Museum. Ook een professionele kunstenaar was komen aanschuiven.

Al gauw ging de discussie over: wat versta je eigenlijk onder erfgoed? Al snel luidde de conclusie: het omvat meer dan alleen monumenten. In dat kader kwam de term immaterieel erfgoed ter tafel. In diezelfde periode werd het Fonds voor Cultuurparticipatie opgericht. De beleidsvoornemens uit de Alkmaarse *Cultuurnota* heeft de gemeente Alkmaar verwerkt in de aanvraag voor dit Fonds. Besloten werd om het begrip 'volkscultuur' te definiëren als 'immaterieel erfgoed', dat wil zeggen al het immaterieel erfgoed uit verleden en heden, waaronder verstaan werd 'de verhalen van mensen in de breedste zin des woords'.

Erfgoed omvat meer dan alleen monumenten.

Samenwerking volkscultuur, amateurkunst en cultuureducatie

Algemeen was de gedachte dat het jammer was, dat het immaterieel erfgoed een beetje geïsoleerd bleef in de discussie. Je moet er wat mee doen. Als je brede groepen wilt bereiken, dan kan dat alleen door verbreding, door het bij elkaar brengen van zoveel mogelijk partijen. Daarvoor bieden amateurkunst en cultuureducatie, naar zijn mening, uitgelezen mogelijkheden. De groep besloot om weer bijeen te komen, aangevuld met Artiance, het centrum voor de kunsten, het Steunpunt voor Kunstzinnige Vorming en Stichting De Kunst. Bij de bibliotheek leefden al plannen voor het inrichten van zogenoemde Historisch Informatie Punten (HIP), waardoor je een breed publiek kunt betrekken bij de geschiedenis. Bij archief en museum werd gewerkt aan het opstellen van een historische canon voor Alkmaar. Al deze initiatieven zouden elkaar kunnen bevruchten en versterken. Door samen te werken in een concreet project zouden volkscultuur, amateurkunst en cultuureducatie met elkaar verbonden kunnen worden. Dit werd de insteek van de aanvraag bij het Fonds voor Cultuurparticipatie.

Multidisciplinair project

Het plan voorziet in het één keer per jaar organiseren van een groot project, een samenwerkingsproject waarin alle genoemde disciplines participeren om zo elkaar te versterken. De projectcoördinatie ligt in handen van een stuurgroep waarvan Bangert zelf, als vertegenwoordiger van de gemeente, de secretarisfunctie vervult. De gemeente wil een stevige vinger in de pap houden, nog los van het feit dat alle participerende instellingen zelf ook door de gemeente gefinancierd worden. Resultaat van het project moet een multidisciplinaire productie zijn. 'Je kan wel verhalen verzamelen, maar dan leeft het nog niet. Het heeft pas nut, als je ze naar buiten brengt.' Een boek of tentoonstelling ligt natuurlijk voor de hand (en zal wellicht ook wel gebeuren) maar Bangert vindt dit wat beperkt. 'Want wie leest nou het boek, of wie bezoekt de tentoonstelling?' Vandaar het idee om ook de amateurkunst erbij te betrekken. Doel is: versterking van de cultuurparticipatie door zoveel mogelijk mensen te betrekken bij het verhaal van Alkmaar. Natuurlijk is ook een educatief traject verbonden aan het project. Scholen worden op verschillende manieren betrokken, bijvoorbeeld bij het verzamelen van de verhalen, als bezoekers van de tentoonstelling of uitvoering, bij het invoeren van de Alkmaarse canon enzovoort.

Als startpunt wordt steeds gekozen voor een bepaald historisch monument. Voor het eerste project wordt gedacht aan de Ringersfabriek, een oude chocoladefabriek in Alkmaar. Voor de gemeente sluit dit aan bij de herontwikkeling van het gebied waarin deze fabriek is gelegen, de Alkmaarse wijk Overstad. Een mooi moment voor bezinning.

In verschillende fases van het project komen de verschillende disciplines aan bod:

- In de eerste fase worden de feiten en de historische achtergronden geïnventariseerd.
- Daarna volgen de verhalen van de mensen, die bijvoorbeeld door *oral history* verzameld worden.
- In de derde fase van het creatieve proces worden al deze gegevens verwerkt in een amateurkunstproductie, bijvoorbeeld in een toneelstuk of een muzikuitvoering.

- Bij de publiciteit erom heen is een belangrijke rol weggelegd voor de media, zoals bijvoorbeeld het *Noord-Hollands Dagblad*. Op deze wijze hoopt men, in intensieve samenwerking met de media, een zo breed mogelijk publiek te bereiken. Al eerder heeft de gemeente ervaring opgedaan met een opera rondom de zeventiende-eeuwse Alkmaarse uitvinder Drebbel.

Amateurkunst als middel om volkscultuur uit te beelden.

Verhalen van vroeger

De samenwerkingspartners hebben ieder hun eigen sterke punt. Daar waar het gaat om het achterhalen van de geschiedenis spelen de historische vereniging en het archief een belangrijke rol. De bibliotheek zal mogelijk een cursus *oral history* ontwikkelen, het interviewen van mensen over het verleden is immers een vak apart. Ook andere wijkpartijen kunnen een belangrijke rol spelen.

Bij de kunstzinnige productie vindt Bangert het van groot belang dat er ook professionals bij worden betrokken, bijvoorbeeld een professionele regisseur. 'De amateurkunst wordt versterkt door amateurs met professionals te laten samenwerken. De productie moet kwaliteit hebben en bij de deelnemers werkt dat motiverend.'

Volkscultuur heeft een eigen, eigenstandige waarde, los van de amateurkunst. Tegelijk is het belangrijk om de volkscultuur ook goed aan de man te brengen. Met alleen het verzamelen van verhalen, ben je er niet. Er moet ook een publiekstraject verbonden zijn aan het project. Dat samenwerking tussen verschillende partijen daarbij als een katalysator kan optreden, is één van de sterke punten van de Alkmaarse plannen. In de Alkmaarse plannen wordt de amateurkunst gebruikt om een breed publiek in aanraking te brengen met de volkscultuur, met de verhalen van vroeger. ▶

Immaterieel erfgoed

Volkscultuur Magazine (nummer 4, 2008) is een themanummer over immaterieel erfgoed. Met de introductie van dit nieuwe, voor velen nog rijkelijk abstracte begrip, is onder wetenschappers en beleidsmakers een levendige

discussie ontstaan. Niet alleen over het nut en de noodzaak van het immaterieel erfgoed, maar ook over de manier waarop je het op een zodanige manier kunt *safeguarden* dat het dynamische karakter van volkscultuur niet aantast wordt.

Volkscultuur Magazine is te bestellen door € 10,- over te maken op giro nummer 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, onder vermelding van 'immaterieel erfgoed'.

Volkscultuur en samenleving

Volkscultuur zit in de culturele bagage die ieder van ons in zijn rugzakje meedraagt en die tot uiting komt in alledaagse dingen, tradities en rituelen. Deze rituelen van het dagelijks leven zijn onderdeel van het sociale geheugen van een samenleving. Volkscultuur dient dan ook een plek te krijgen in de nationale en regionale canons. Onze culturele bagage zit immers eerst en vooral in de cultuur van het dagelijks leven, in de tradities die wij van onze ouders geërfd hebben en vervolgens naar eigen hand hebben gezet.

Volkscultuur en samenleving is te bestellen door € 10,- over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur o.v.v. 'volkscultuur en samenleving'.

Volkscultuur en samenleving

Interview met Reinie van Goor, publicist geboren te Spakenburg

Traditionele cultuur gekoppeld aan een modern leven

Reinie van Goor is publicist en projectleider van het project *Kuiven en kraplappen* – bestaande uit een boek en een tentoonstelling – over de levende vrouwendracht in Spakenburg. Niet om voor de zoveelste keer de motieven van de kraplappen en de motieven van de mutsjes in kaart te brengen, maar om de vrouwen die dagelijks in dracht lopen (zoals de moeder van Reinie) te tonen als moderne Nederlanders.

Klederdrachten associeert men vaak met folkloregroepen en de verdwenen glorie van de traditionele kleding uit de negentiende eeuw. De beeldvorming is dat de dragers mensen zijn uit een andere tijd en uit een andere wereld. Humorloze en streng religieuze mensen met een traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen, die in een uithoek van Nederland wonen. 'Mensen verbinden klederdracht met aardappelen schillen. Net of vrouwen niets anders kunnen', zegt Reinie van Goor die in Spakenburg opgroeide en daar tot haar eenentwintigste jaar woonde. Haar moeder draagt de Spakenburgse dracht als levende traditie. Zij heeft dat nooit vreemd gevonden en heeft zich daar nooit ongemakkelijk bij gevoeld. Maar de reacties van anderen brachten haar aan het denken.

Trotse vrouwen in klederdracht

'Ik wilde laten zien dat vrouwen in dracht niet achterlijk zijn, maar zich ook ontwikkelen en een modern leven hebben. Begin jaren zeventig waren mensen heel verbaasd dat mijn moeder in klederdracht liep en dat ze toch kon autorijden en zelfstandig naar Amsterdam kon komen. Ze verbaasden zich er ook over dat ze op vakantie ging en later dat ze een mobiele telefoon had.' Reinie wilde laten zien dat deze vrouwen gewoon moderne

zelfstandige vrouwen zijn met een carrière. De dracht onderstreept juist die zelfstandigheid volgens haar. Het zijn trotse vrouwen. Belangrijk is dat je ziet dat die kleren zelfbewustheid en zelfstandigheid uitstralen.'

Dubbele binding

De andere drijfveer om de draagsters in beeld te brengen is de 'dubbele binding'. Ik voelde me ook een nieuwe Nederlander, net zoals mensen uit Marokko en Suriname. Ze herkende dat ze enerzijds afstand nam van de visserscultuur van Spakenburg en tegelijkertijd daar niet op wil afgeven en zich er ook mee verbonden voelt. 'Want je begrijpt het en vindt het echt niet vreemd.'

Spakenburgse dracht

Die dracht hebben de Spakenburgers aan het einde van de negentiende en begin twintigste eeuw zelf ontwikkeld. 'Kraplappen komen ook elders voor: Urk, Marken, Staphorst, Volendam, Huizen, al lijken ze daar meer op een soort omslagdoek', concludeert Bort Zwaan, kenner van de plaatselijke dracht. En in de *Historische Canon van Bunschoten-Spakenburg* (2008) beschrijft Willem Ruizendaal dat Bunschoter boeren en Spakenburgse vissers tot 1840 qua dracht nauwelijks verschilden van hun omgeving. Wel bestond er een verschil tussen boeren- en visserskleding, zomer- en winterkleding, en werk- en zondagse dracht. Door geloofsoplevingen midden en eind negentiende eeuw raakte het dorp geïsoleerd van zijn omgeving en ontstond er een eigen dorpskarakter, maar de kleding veranderde lange tijd nauwelijks.

Waarschijnlijk uit armoede begonnen Spakenburgse vissersvrouwen rond 1900 hun kostbare en bewerkelijke bovenkleding achterwege te laten. Ze vertoonden zich meer en meer in onderkledij en werkkleding. Deze kleding fleurde op toen de welvaart in de visserij en handel mondjesmaat terugkeerde. Naar de kerk bleven de vrouwen een jak dragen. Tot ene Lutje de Graaf-Beekhuis op een warme zondag in 1933 zonder jak naar de Noorderkerk ging. Een nieuwigheid die navolging kreeg op grote schaal. In de maanden daarop zagen de predikanten van alle kerken in het dorp 'de kleur van hun gehoor verschie-ten': de donkere jakken maakten plaats voor steeds kleuriger kraplappen.

De huidige klederdracht ontwikkelde zich dus vanaf eind negentiende eeuw uit de werkkleding van de vissersvrouwen. De jaren 1920 en 1930 waren daarbij cruciaal. Door stilering van de afzonderlijke delen: kraplap, ongermuts, kuuf, rooie doek en stukkie, kreeg in die tijd de dracht zijn uiteindelijke vorm, al zie je onderdelen tot aan vandaag de dag nog steeds veranderingen. Het verdwijnen van het jak als vast onderdeel van de zondagse dracht illustreert dit. Want op zondag wordt de dracht 'op het hoogste niveau' gedragen. Bort Zwaan, die de plaatselijke *Canon* beslist waardeert, wil nog wel kwijt dat Lutje 'wel een beetje een sloddervos' was. 'Ik zie haar gedrag niet als een bewuste daad'.

Mannen hebben nooit die onderscheidende dracht gekend zoals bij de vrouwen. De mannendracht in Spakenburg verschilde niet wezenlijk van de plaatsen in de omgeving en waren voor de Tweede Wereldoorlog al bijna verdwenen.

Tradities en carrière

Wat opvalt dat de vrouwen wel vasthouden aan tradities en tegelijkertijd ook met de tijd meegaan en vaak een eigen carrière opbouwen. Ze hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheden die geboden werden en keihard gewerkt. De mannen zaten vroeger op zee en de vrouwen verkochten de vis. Ze waren daardoor al heel zelfstandig. Na de bouw van de afsluitdijk zijn ze de markt opgegaan met brood en vis. 'De klederdracht fungeerde daarbij als uithangbord voor de ambachtelijk-

heid van de producten. Terwijl het brood gewoon uit een fabriek kwam', lacht Reinie van Goor. Belangrijk voor het succes van de Spakenburgers is volgens Reinie vooral de arbeidsmoraal. Werken, werken en nog eens werken. Dat volgens Van Goor ook verbonden is met de gereformeerde geloofsopvattingen van de Spakenburgers. Armen uit de mouwen steken en aan het werk gaan.

Dracht verdwijnt

Zelf heeft Reinie nooit dracht aan gehad. 'Mijn ouders besloten mij dat niet aan te doen. Mijn moeder heeft verteld dat mijn vader het niet wilde. Ik weet het niet. Maar het verdwijnt en voordat dat gebeurde wilde ik het iedereen laten zien.'

Erfgoed is niet in tegenspraak met het moderne leven.

Reinie wil de spanning tussen de traditionele wereld en de moderne wereld laten zien. Een Spakenburgse vrouw in dracht met de laptop op schoot. Voor de kijker meteen verrassend, voor de Spakenburgers heel normaal. De mensen voelen dat zelf niet. Die voelen zich juist niet goed als ze de dracht niet dragen. Op vakantie laten ze vaak op verzoek van de kinderen de kleding thuis. Ze hebben dan het gevoel dat ze de hele dag 'in pyama lopen'.

Levende traditie

'Niet alles blijft helemaal hetzelfde. Zo dragen vrouwen nu een hulk. Een jasje dat door de kraplap de schouders accentueert. De vrouwen lijken op de stripfiguur en televisieheld *De Hulk*. Maar men is soms ook 'roomser dan de paus', zegt Van Goor. 'De kraplakken en de rok maken ze het liefst van antieke stof. Er is een levendige ruilhandel in oude stoffen. Het liefst uit de periode van vóór de klederdracht.'

Nieuwe dragers komen er niet bij. 'Klederdracht gaat absoluut verdwijnen. Nieuw is alleen de groep Spakenburgse vrouwen,

Klederdracht laat zich heel goed combineren met het moderne leven. Drie oma's bij het trouwen van hun kleinkinderen. Foto: Bert Verhoeff

die de dracht van hun moeder sporadisch dragen. Als ze zondags naar de kerk gaan of bij bijzondere gelegenheden. Voor de vrouwen die de dracht elke dag aan hebben, horen deze nieuwe draagsters er niet echt bij. Aan de houding is dat al te zien. De kleding bepaalt je houding. Draggers van de klederdracht zijn statiger en bewegen minder.'

Never, nooit niet

Reinie van Goor houdt van de cultuur van hartelijke, open en vooral directe vrouwen. Ze zeggen meteen wat ze ervan vinden. Ondanks het goede gevoel dat Reinie bij deze cultuur heeft, wil ze voor geen goud terug. 'Never nooit niet', zegt ze resoluut. 'Je krijgt veel steun van dorpsgenoten bijvoorbeeld bij een overlijden, maar het is tegelijkertijd ook heel beklappend voor

mij. Mijn zusters daarentegen vinden het heerlijk, maar ik vind het cultureel gezien wat te beperkt. Toneel en film is er niet en in Amsterdam is alles.

De correctie op de beeldvorming met veel lachende en sportende Spakenburgse vrouwen die traditie vanzelfsprekend koppelen aan het moderne leven met computer, fitness, auto's en zwemmen is een *eyopener* en vooral een eerbetoon aan deze zelfstandige en zelfbewuste vrouwen.

Het boek en de tentoonstelling *Kuiven en Kraplappen* van Bert Verhoeff, Hannes Wallrafen en Reinie van Goor zijn beiden te bestellen bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. ▶

Een jaar lang Volkscultuur Magazine voor maar € 21,-!

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen op het gebied van volkscultuur en immaterieel erfgoed? Neem dan een abonnement op Volkscultuur Magazine.

Word nu abonnee en ontvang een welkomstgeschenk cadeau.

Stuur onderstaande bon naar: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Postbus 13113, 3507 LC Utrecht (tel: 030-2760244, email: ncv@volkscultuur.nl).

Ja, ik neem tot wederopzegging een jaarabonnement op Volkscultuur Magazine.

Naam: _____

Instelling: _____

Straat: _____

Postcode: _____

Woonplaats: _____

Telefoon: _____

Email: _____

Datum: _____

Handtekening: _____

Colofon

Volkscultuur Magazine
jaargang 4, nummer 1, voorjaar 2009

Volkscultuur Magazine
is een uitgave van het Nederlands Centrum
voor Volkscultuur

Redactie en exploitatie:
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
Postbus 13113, 3507 LC Utrecht
tel: 030-2760244
email: ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl
www.traditie.nl

Redactie:
drs. Ineke Strouken (hoofdredactie)
dr. Albert van der Zeijden
drs. Piet de Boer

Teksten:
Albert van der Zeijden, Ineke Strouken, Piet de Boer,
Jolly van der Velden, Olivier Rieter en Saskia van
Oostveen

Foto omslag: Bert Verhoeff

Opmaak: www.icarusontwerp.nl
Druk: www.libertas.nl

Volkscultuur Magazine verschijnt vier keer per jaar.
Een abonnement kost €21,-.

Opzegging van abonnementen moet uiterlijk op
1 december aan de administratie zijn doorgegeven.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen
en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden
van copyright te achterhalen. Mochten er personen
of instanties zijn die menen aanspraak te maken op
bepaalde rechten, dan wordt hun vriendelijk verzocht
contact op te nemen met de uitgever.

ISSN 1872-5090

Alles over tradities rond geboorte in deel 8 van *het Alledaagse leven*

Zwangere vrouwen van nu
zijn trots op hun buik

In de succesvolle reeks *het Alledaagse leven. Tradities & trends in Nederland* verscheen als achtste deel een boekje over geboorterituelen.

Ineke Strouken (directeur Nederlands Centrum voor Volkscultuur) neemt de lezer in een boeiend verhaal mee langs bekende en vooral ook minder bekende feiten over geboorte. Het gaat natuurlijk over de verschuiving van een kind krijgen naar een kind nemen, over de introductie van de ooi-vaar als kinderbrenger, over de vroedvrouw en de baker, de bakermat, het kraamkloppertje, geboortekaartjes,... Prachtige oude en nieuwe illustraties vergezellen haar betoog.

In *Kraamkamer & kandeel* wordt duidelijk hoe tradities, ook die rond geboorte, veranderen. Het was lange tijd gebruikelijk dat echtpaar als oude-dagsvoorziening kinderen kreeg. Maar over het lichaam en de werking ervan was maar weinig bekend. Voorlichting kreeg men besmuikt, achter een gordijn in een kermistent, of helemaal niet. Rond de geboorte waren veel bakerpraatjes in de omloop. Tot in de jaren zestig moesten vrouwen negen dagen na de geboorte het bed houden. De kraamvrouw moest goed eten, want anders

ging 'de baarmoeder aan de wandel'. Na negen dagen moest de moeder weer aan de slag. Sinds 1966 hebben moeders recht op zwangerschapsverlof. In de zoste eeuw werden moeders steeds trotser op hun buik. Ze laten die graag zien en laten zich graag voorlichten over alles wat met het aankomend moederschap te maken heeft. Het verklaart het succes van bijvoorbeeld de Negen Maandenbeurs.

Kraamkamer & Kandeel is een must voor alle (aanstaande) jonge ouders, en voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van dagelijkse dingen. Het boekje is verkrijgbaar door € 8,50 (€ 5,95 plus verzendkosten) over te maken op giro 810806 t.n.v. het Nederlands Centrum voor Volkscultuur o.v.v. geboorte.

Kraamkamer & Kandeel werd geschreven door Ineke Strouken, directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur die veel onderzoek naar de rituelen rondom geboorte heeft gedaan.

Het Alledaagse leven. Tradities & trends in Nederland is een uitgave van Waanders Uitgevers en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en verschijnt in het kader van het Jaar van de Tradities.

Neemt u voor meer informatie contact op met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (030-2760244).

Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Postbus 13113, 3507 LC Utrecht

F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht

tel: 030 – 276 02 44

ncv@volkscultuur.nl

www.volkscultuur.nl

Volkscultuur gaat over de cultuur van het leven van alledag. In een snel veranderende samenleving wordt het belang ervan alleen maar groter. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van recente trends en ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid of goede voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Het blad is bedoeld voor iedereen die volkscultuur een warm hart toedraagt: particulieren net zo goed als organisaties, onderzoekers net zo goed als doeners.